

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Journal of Turkish Language and Literature

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde Aşk-Âşık-Sevgili

Love-Lover-Beloved in Cenab Şahabeddin's Poems

Esra Sazyek¹

¹ Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Öz

Modern Türk şiirinin öncü isimlerinden Cenab Şahabeddin (1870-1934), yaklaşık kırk yıllık şiir faaliyetiyle Türk edebiyatına değerli eserler kazandırmış, önemli şekil ve muhteva yenilikleri getirmiştir. Sanatını dış gerçeklikten uzak tutan Cenab Şahabeddin, şiirlerinin muhtevasını birkaç ana tema ile sınırlı tutmuştur. Bunlardan biri de aşktır. Şair, şiir külliyyatının hemen yarısında aşkı tema edinmiştir. Bu niceliksel birikim aynı zamanda kronolojik açıdan da bir bütünlük barındırır. O, edebî hayatının başından sonuna kadar aşk şiirleri yazmıştır. Cenab Şahabeddin, bu temayı işlerken klasik Türk şiirinin figüratif unsurlarından beslenmeyi ihmal etmez. Ancak, aşkı tek taraflı değil, iki kişi arasında yaşanan bir olgu olarak görmesi, âşığa ve sevgiliye özgün özellikler atfetmesi bakımından yenilikçi bir tutum takınmıştır. Bu makale, üç ana başlıktan oluşmaktadır. Şiirlerden elde edilen veriler ışığında, önce aşk çeşitli yönleriyle incelenmiş, ardından aşkı hayata geçiren iki temel figür olan âşık ve sevgili değişik özellikleriyle değerlendirilmiştir. Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki aşk temasını ilk kez kronolojik ve tasnifli bir yöntemle inceleyen ve ona dair yeni bilgiler vermeyi amaçlayan bu makale; şairin şiirlerinin, bizzat kendisinin duygularını ve yaşantılarını yansıttığı şeklindeki genel kabulün aksine, onun aşk temalı şiirlerindeki âşıkların hayalî olduklarını ileri sürmektedir.

Abstract

Cenab Şahabeddin (1870-1934), a pioneering figure in contemporary Turkish poetry, contributed significant works to Turkish literature during nearly four decades of poetic endeavor and offered notable advances in both form and subject. Cenab Şahabeddin, who distanced his work from external reality, restricted the themes of his poetry to a select few. One of these is love. The poet selected love as a motif in over fifty percent of his poetic works. This quantitative buildup also possesses chronological integrity. He composed love poetry throughout his entire literary career. In addressing this issue, Cenab Şahabeddin consistently incorporates the figurative components of classical Turkish poetry. He embraces a novel perspective, perceiving love not as a unilateral experience but as a dynamic interaction between two individuals, attributing distinct qualities to both the lover and the beloved. The present study comprised three principal headings. Based on the data derived from the poems, love was initially analyzed from multiple perspectives, followed by an assessment of the two principal figures who embody love: the lover and the beloved, both appraised for their distinct attributes. The study also analyzed the theme of love in Cenab Şahabeddin's poetry for the first time using a chronological and categorized approach, intending to offer new insights about the poet. The study contended that, contrary to the prevailing belief that the poet's works mirror his personal emotions and experiences, the lovers depicted in his love-themed poems are fictional.

Anahtar Kelimeler

Modern Türk şiiri • Cenab Şahabeddin • aşk • âşık • sevgili

Keywords

Modern Turkish poetry • Cenab Şahabeddin • love • lover • beloved

“ Atıf | Citation: Sazyek, Esra. "Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde Aşk-Âşık-Sevgili ". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature* 65, no. 2 (2025): 478-499. <https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1660030>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Sazyek, E.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Esra Sazyek esazyek@hotmail.com

Extended Abstract

Cenab Şahabeddin (1870-1934), a prominent figure of the Servet-i Fünun movement, amassed a significant body of poetry throughout his extensive literary career. Cenab Şahabeddin adapted his topic repertoire to reflect his own personality. In this setting, the themes in his poems are likewise restricted. Love occupies a prominent position in this repertoire. The present study initially analyzed love itself, followed by its human expressions centered on the lover and the beloved. One hundred thirty-nine of Cenab Şahabeddin's two hundred eighty-three poems, seventy-five of which remain unpublished, pertain to love. Between 1886 and 1925, Cenab Şahabeddin consistently explored the theme of love. The predominant cause of the pessimism evident in his love-themed poetry is the portrayal of an emotional, self-sacrificing, and faithful masculine lover in the majority of the poems. Nonetheless, his poems also feature several types of lovers, like the poetic lover, the joyful lover, the wily lover, and the aged lover. Cenab Şahabeddin possesses a limited number of poems that address love in a positive light, portraying it as a source of happiness. In nearly all of Cenab Şahabeddin's poems, love is depicted as a shared human situation wherein men and women undergo a collective process and environment, exchanging diverse feelings. In Cenab Şahabeddin's love-themed poetry, separation holds significant importance in both substance and structure. The profundity of passion in love is typically conveyed through separation in his poetry. Cenab Şahabeddin employed separation in several forms inside his poems. The predominant form is the reminiscence of a former love or lover. The poem's first lines convey a yearning for a love affair that concluded in separation and an intense desire for the beloved. The second type, defined by a separation, occurs toward the conclusion of the poem. Cenab Şahabeddin employs the theme of separation as a motif in all three poems. Sexuality elucidates the joyous dimension of love in the poet's works. Sexuality encompasses the instances in Cenab Şahabeddin's poetry where the discord between the two embodiments of love vanishes. Although the beloved in his poetry reflects certain conventional traits derived from classical Turkish literature, they also represent behaviors and attitudes influenced by modern life in numerous other respects. For instance, although he is associated with classical Turkish (Divan) poetry through his harshness and betrayal, he engages with the West through a relationship rooted in Romanticism and reality, exemplified by his conversations and interactions, so assuming an active position in the lover's milieu. The study sought to analyze the issue of love in Cenab Şahabeddin's poetry in a classed and historical framework, so elucidating the dimensions of the theme in a thorough and exhaustive manner. Cenab Şahabeddin's recurrent exploration of love predominantly serves as a tactic employed by poets and artists. In Divan poetry, the poet adheres to tradition while feigning genuine affection. For every poet, love inevitably becomes a singular theme. Cenab Şahabeddin similarly embraced the poet's perspective. His consistent focus on love and the manner in which he expressed it across the forty years from 1886 to 1925 substantiates this assertion. He expressed love not through autobiographical or observational content, but by the strength of imagination. Conception and imagination, highly valued in our old poetic tradition, have served as the primary impetus for his artistic creation process. In this regard, the study also differed from other publications in terms of its point of view. In a manner akin to a novelist's character development, Cenab Şahabeddin envisioned lovers for his poetry. Consequently, his love-themed poetry is autonomous from their authors. The romantic figures in his poetry do not represent the author himself. Consequently, his love poems neither depict nor allude to the poet himself. Cenab Şahabeddin not only introduced numerous improvements in form and subject to poetry but also achieved the status as a contemporary poet by establishing a separation between his work and his personal identity.

Giriş

Servet-i Fünun hareketinin önder isimlerinden ve modern Türk şiirinin kurucu şairlerinden Cenab Şahabeddin (1870-1934)¹, uzun edebî hayatında çok nitelikli bir şiir birikimi oluşturmıştır. 1886'dan 1925'e kadar yayımlanmış iki yüz sekiz şiiriyle² edebiyat ortamında bulunan şair, ilk gençlik yıllarında başladığı şiir yazma faaliyetini yaklaşık kırk yıllık bir mesai sonrasında, ölümünden dokuz yıl önce sona erdirmiştir. Cenab Şahabeddin, Servet-i Fünun'la birlikte anılan biçim ve muhteva yeniliklerinin pek çoğunun bizzat ilk uygulayıcısı olmuş ve Türk şiirine büyük yenilikler getirmiştir.

Hayatı boyunca tarihin önemli süreçlerine ve dönüm noktalarına tanık olan Cenab Şahabeddin, şiirini bunlardan mümkün mertebe uzak tutmuş, özellikle tema dağarcığını kendi kişiselliğiyle çerçevelemiştir. Dolayısıyla, Cenab Şahabeddin'in şiir dünyası, hayatının tanıklıklarına ters orantılı olarak sınırlı ve durağandır. Bu bağlamda, onun şiirindeki tema dağarcığı da kısıtlıdır. Hayat ve insan, evren, zaman, doğa ve aşk Cenab Şahabeddin'in şiirindeki hâkim muhteva unsurlarıdır. Bunlar, onun eserlerinde bazan ana bazan da yan tema olarak konumlanmıştır³. Söz konusu dağarcığın içinde aşkın ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır.

Edebiyat eleştirisi alanında, Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki aşk teması üzerine, doğrudan ya da dolaylı, yapılmış birkaç çalışma vardır⁴. Söz konusu yayınların hepsi, aşkın, Cenab Şahabeddin'in şiir dünyasında çok önemli bir yeri olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Ancak, bu yayınlardaki bir başka ortak nokta, her birinin seçilmiş sınırlı sayıdaki şiiri, aralarındaki kronolojik mesafeyi dikkate almaksızın, eşzamanlı bir anlayışla ve kısa paragraflar hâlinde yorumlaması, az sayıda şiirden elde ettiği verilere dayanması, temanın kapsamına ve muhtevasına dair tespitlerinde ve hükümlerinde sınırlı kalmasıdır. Daha önemlisi, söz konusu çalışmalarda şiirlerin, bizzat Cenab Şahabeddin'in duygu dünyasının yansıması olduğu savı temel alınmıştır.

Cenab Şahabeddin'in şiirindeki aşk temasını tasnifli ve kronolojik olarak incelemeyi, böylelikle temanın boyutlarını kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde belirlemeyi hedefleyen bu makale, Cenab Şahabeddin'in manzumelerini literatürdeki yayınlardan farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Buna göre, Cenab Şahabeddin'in aşk temalı şiirleri; onun kimliği, kişiliği ve biyografisinin hem yanbaşında hem de ötesinde bir konuma sahiptir. Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki aşk temasını ilk kez kronolojik ve tasnifli bir yöntemle inceleyen ve ona dair yeni bilgiler vermeyi amaçlayan bu makalede, aşkın âşık ve sevgili şeklinde iki figür tarafından yaşanmasından dolayı, önce aşkın kendisi, ardından iki ana figür odağında belirginleşen insanî tezahürleri üzerinde durulacaktır.

1. Aşk

Aşk, Cenab Şahabeddin'in monotemidir. Onun, yetmiş beşi yayımlanmamış olmak üzere, iki yüz seksen üç şiirinin yüz otuz dokuzu aşka dairdir. Bu sayısal durum, kronolojik açıdan da istikrarlı bir görünüm arz eder.

¹Cenab Şahabeddin'in ayrıntılı biyografisi için bkz.: Sadeddin Nuzhet Ergun, *Cenab Şahabeddin Hayatı ve Seçme Şiirleri* (Yeni Şark Kütüphanesi, 1935), 5-127; İnci Enginün, *Cenab Şahabeddin*, (Kültür Bakanlığı, 1989), 1-39; Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, (Kitabevi, 1998), 17-88.

²İlk gençlik yıllarının eseri *Tâmât*'tan (Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1887) sonra şiirlerini hiç kitaplaştırmamış olan şairin bütün manzum metinleri, ölümünden ancak elli yıl sonra bir araya getirilmiştir. (Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri* [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1984]). Cenab Şahabeddin'in yayımlanmış, bitmiş ama yayımlanmamış şiirleriyle müsvedde hâlindeki manzumelerini barındıran bu önemli külliyyat yayımı, onun şiirleri üzerinde kuşatıcı nitelikte biçim, muhteva ve istatistik çalışmaları yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu çalışmada şiirlere ilişkin sayısal veriler için anılan yayının ilk basımından yararlanılmıştır. Ayrıca, Abdurrahman Kolcu, 2005 yılında yayımladığı bir makaleyle, Cenab Şahabeddin'in külliyyatına beş yeni şiir katmıştır ("Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri'ne Katkı", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* XVIII (2005), 179-186). Makalede bu şiirler de inceleme kapsamında tutulmuştur.

³Cenab Şahabeddin'in şiirlerini tematik açıdan inceleyen bir çalışma için bkz.: Mustafa Karabulut, *Cenab Şahabeddin Şiiri-Tematik Bir İnceleme* (Kesit, 2013).

⁴Bu yayınları şöylece sıralamak mümkün: Hasan Akay, "Cenab Şahabeddin'in Aşk Felsefesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, no. 8 (1997), 15-30; Tarık Özcan, "Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde 'Şiir-Kadın' İmgesi", *Türk Dili Dergisi* 20, no. 115 (2006), 30-33; Gülten Bulduker, "Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde 'Aşk ve Tabiat' Anlayışı", *IIB Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2011), 376-387; Mustafa Karabulut, "Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde Aşk ve Kadın Algısı", *Telmih*, no. 4 (2017), 10-13 [Bu makale, 3 nolu dipnotta künyesi verilen kitabın "Aşk ve Kadın algısı" adlı bölümüyle aynıdır].

Cenab Şahabeddin 1886'dan 1925'e kadar hemen hiç ara vermeksizin aşk temasını işlemiştir. Dolayısıyla aşk, şairin kırk senelik poetik mesaisi içinde sürekllice yer almıştır⁵.

1.1. Kavram Olarak Aşk

Cenab Şahabeddin, ilk şiirlerinden itibaren aşkı bir tema olarak işlemekle birlikte, onu kavramsal yönüyle şiirleştirmeye Servet-i Fünun döneminde başlamıştır. "Hakikat-i Sevdâ"⁶, onun tematik düzlemdeki aşk anlayışının temel metnidir. Aşkı özneleştirilen on altı dizelik bu eserin ilk yarısı, kişinin âşık olma ânını ironik bir tutumla işler. Buna göre, "gönül bir duygu kuşkulanişıyla dalgalanır. Kalbin üstüne gül yüzlü bir heykel dikilir. İnsan âvâre başında bütün hüznü ve sevinçlere denk düşen bir tatlı dönüş hisseder. Hayatın her boşluğu sevilenle dolar. Yepyeni bir parıltı, ömrü bir yaprağın arkasından seyrederek gösterişiyle gizler. Göz bir süreliğine kamaşır: İşte aşk" budur. Bu durum kadın için de erkek için de geçerlidir. Şiirin üçüncü dördlüğü, aşkın insan hayatındaki önemini, ironiyi sürdürerek vurgulamaktadır: "Bu duygu boştur ama gönül o boşlukla dolar. Hayatın ufuklarındaki boşluğu o örter. Herkes ömrünü çevreleyen girdaba karşılık hayatta tutunacak bir yeri hep o boşlukta arar." Aşk hayatın zorlukları karşısında insanın bulduğu bir teselli, bir inanç gibidir.

Son dört dize ise aşkın ruha egemen olmasından sonraki içsel mücadeleyi irdelemektedir. "Ruh her an aşka karşı bir direnç gösterir. Aşkı ve sevgiliyi uzaklaştırma ve onlara kapılma duyguları birbirini izler. İnsan aşkı bir ister, bir istemez. Ah, sevmek bile doğmak gibi, ölmek gibi bir şey"dir. Sadeleştirerek alıntıladığım bu dizeler, aşkın insan doğasındaki ve hayatındaki gizemli gücünü çözmüş bir kişinin sözleridir. Aşkı, duygusal sözlere yer vermeksizin işleyen bu bakış aynı zamanda oldukça gerçekçidir de. Bu noktada Cenab Şahabeddin'in William Shakespeare'e, onun eserlerine olan ilgisi üzerinde durmak gerekir. Cenab Şahabeddin'in sağlığında yazıp yayımladığı son kitabı *Vilyem Şekspiyer*'dir.⁷ Cenab Şahabeddin bu kitabında Shakespeare'in hayatını, ahlâkını, kadına ve aşka bakışını irdeledikten sonra eserleri üzerinde durur. Eser Shakespeare üzerine bir biyografik etüd olmakla birlikte Cenab Şahabeddin'in hayat ve sanat anlayışına dair pek çok pasaj da barındırmaktadır. Bunlar aynı zamanda Cenab Şahabeddin'in Shakespeare ile olan ortak duyuş tarzlarına da kapı aralamaktadır. Söz konusu ortak noktaların en önemlilerinden biri, aşkı bir kavram olarak yüceltmek ve onu insanın varoluşsal bir parçası hâlinde işlemektir. Örneğin, Cenab Şahabeddin, "Bir medenî için cilde, kalbe ve dimağa ait üç aşk vardır ki bu üç aşk, Şekspiyer'e nazaran, birbirini itmem eder"⁸ ifadeleriyle hem İngiliz edibin aşka bakışına hem de kendi aşk anlayışına dönük bir yorum yapmış olur. Bundan hareketle, Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki, kadının ve erkeğin karşılıklı sevgisine dayanan, duygusallığı, tenselliği ve aklılığı barındıran aşk anlayışı, "Şekspiryen" bir sanatkâr aşkı bağlamında değerlendirilebilir.

Cenab Şahabeddin'in "Hakikat-i Sevdâ"dan bir yıl önce yayımlanan "Kadın Nasıl Olmalıdır?"⁹ başlıklı yazısındaki görüşleri ile şiirin son dördlüğündeki kişisel tutum benzerlik taşır. Bu yazıya göre aşk, insanın içindeki bencillikle özgecilliği harekete geçirtip çatıştırır. Dolayısıyla "bir başka insanı seven, kendini sevmekten feragat edeceği gibi, bir başkasını sevmekten alıkoyan da insanın kendisini beğenmesi, kendisini sevmesi"dir. Şiirle aynı dönemde kaleme alınan bu cümle, "Hakikat-i Sevdâ"da vurgulanan, aşkın insanda yarattığı ikircikli tepki durumunu, daha geniş plânda, insanın aşka benmerkezciliğini aşarak erişebileceği gerçeğini işlemenin kurmaca düzlemdeki bir etkinlikten ibaret olmadığını; daha önce Cenab Şahabeddin'in entelektüel cephesinde şekillenmiş bir bakış açısı olduğunu vurgulamaktadır. *Tiryaki Sözleri*'ndeki "Ken-

⁵ Aşkın, Cenab Şahabeddin'in hayatındaki ve edebî verimindeki yeri üzerine özlü bir değerlendirme için bkz.: Hasan Akay, *Servet-i Fünun Şiir Estetiği*, 75-86.

⁶ *Servet-i Fünun*, no. 339 (9 Eylül 1897): 7; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 210.

⁷ Cenab Şahabeddin, *Vilyem Şekspiyer*, Kanaat Kütüphanesi, 1931.

⁸ Cenab Şahabeddin, *Vilyem Şekspiyer*, s.38.

⁹ *Servet-i Fünun*, no. 289 (24 Eylül 1896): 42-45; Cenab Şahabeddin, *Kadın Ruhu*, haz. Hasan Akay (İleti Kitap, 2024), 43-47.

¹⁰ Cenab Şahabeddin, *Nesr-i Harb Nesr-i Sulh Tiryaki Sözleri* (Kanaat Matbaası, 1334/1918), 158. Şiirlerinde aşkı monotem düzeyinde işlemiş olan Cenab Şahabeddin'in, *Tiryaki Sözleri*'nde üç yüz altmış bir özdeyişinden sadece on dördünü aşka ayırması dikkat çekicidir. Bu

disini pek çok seven pek az sevdendir.”¹⁰ cümlesi söz konusu psikolojik durumun yaklaşık on yıl sonra da Cenab Şahabeddin'in zihnini meşgul ettiğini gösterir.

Servet-i Fünun'un bir sonraki sayısında çıkan “Unutulmayan Saniye”¹¹, şairin aşka kavramsal yaklaşımını bu kez “biz”i özneleştirerek sürdürür. Şiir, aşkın insana hayatın ve toplumun verdiği her şeyi ve herkesi reddeden büyüleyiciliğini işler. Başlığına da yansıdığı üzere, şiirde vurgulanan, aşkın gelişidir. Aşkın apan-sız tezahür edişi, “saniye” kelimesiyle sembolize edilmektedir. Zamanın en küçük diliminde gerçekleşen savrulma hâli,

Bir vecd-i semâvî ile, bilmem ki, habersiz
Sath-ı küreden yükseliyor muyduk o dem biz?
Bilmem düşüyor muyduk açık bir uçurumdan,
Sergeşte-i hummâ-yı emel nâim ü sekrân?..

dizelerinde vurgulanır.

Bu şiirden on bir yıl sonra yayımlanan “Terâne-i Garâm”¹², Cenab Şahabeddin'in aşkı kavram olarak işlediği üçüncü şiiridir. İkinci Meşrutiyet döneminin başında yayımlanan bu şiirde de aşk özneleştirilmiştir. Ayrıca, aşka karşı ruhsal yapıda gelişen tepki durumundan artık eser kalmamıştır. Âşık ve sevgili birbirlerinin hem kölesi hem efendisi olmayı arzulamakta, kalpleri aynı duyguyla çarpmakta, mutluluk da onların bu karşılıklı feragatinden doğmaktadır. Şiirde, aşkın özneliği, “sevmek!” kelimesinde somutlaşır. On üç beyitten oluşan şiirin dört dize başında yinelenen bu kelime bir başkasında erime, ona özgü olma arzusunun barındırması açısından önemlidir. “Terâne-i Garâm”, aşkı sadece kişisel mutlulukla sınırlı bir insanî durum olarak değil; insanlığın mukadderatını belirleyen, derin bir kavram olarak da işler. Sekizinci beyti oluşturan

Sevmek! Bunun esmâdır âsâr-ı terakki,
Tarih ile fen, felsefe, san'at, medeniyet!

ifadeleri, aşkı insanın gerçekleştirdiği bütün değerli kültürel alanların temeline yerleştirir. Ayrıca “aşk olmasa inmezdi yere şi'r ü terâne;” dizesi de şiirin ve müziğin kaynağının aşk olduğunu vurgular. Üstelik, bu iki sanat ilâhî bir kaynaktan gelmektedir. İnsani aşkın ilâhî bir gücü olduğu da imlenmektedir.

Aşkı kavramsal düzlemde işleyen bu üç şiirin ortak noktası, onun, insan için mutluluk kaynağı oluşudur. Üç şiir de mutlu birer muhtevaya sahiptir. Aşkı özneleştirdiği üç eser, Cenab Şahabeddin'in bu insani durumun olumlu yüzüne yöneldiği ayrıcalıklı bir toplam meydana getirir. Şair, âşığı ve sevgiliyi özneleştirdiği şiirlerinde ise aşkı genellikle hüznü yüklü bir insani durum olarak işleyecektir.

1.2. Karamsar Bakış Açısından Aşk

Cenab Şahabeddin'in aşk temalı şiirlerinin çoğu için söz konusu olan karamsarlığın başlıca nedeni, şiirlerin hemen tamamının duygusal, fedakâr, aşka ve sevgiliye sadık bir erkek âşığın söyleyiciliğiyle söze dökülmüş olmasıdır. Şiirin, böylesi bir mizaçtaki ya da ruh hâlindeki âşığın bakış açısında ve algısında hüznü ve karamsar bir muhtevayı barındırması olağan bir durumdur. Âşığın karamsar bakış açısının, Cenab Şahabeddin'in henüz on altı yaşında yazdığı “Fırâk-ı Ebedî”de¹³ bulunması dikkat çekici bir husustur.

durum, Cenab Şahabeddin'in, aşkı şiirlerinde duygu yoğunluğunu sağlama gereci olarak kullandığının, dolayısıyla kişiliği ve eseri arasında doğrudan ilişki kurma girişimi için aşkın yanıltıcı bir öge olabileceğinin bir örneğidir.

¹¹Cenab Şahabeddin, “Unutulmayan Saniye”, *Servet-i Fünun*, no. 340, (16 Eylül 1897): 22; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 211.

¹²Cenab Şahabeddin, “Terâne-i Mehtâb”, *Mehasin*, no. 1 (14 Eylül 1908): 31-32; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 257-258.

¹³Cenab Şahabeddin, “Fırâk-ı Ebedî”, *Gülşen*, no. 16 (27 Mayıs 1886): 61-62; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 23-25.

Mâtem yağıyor cihâna her dem
Rikkat mi döker semâ da bilmem?
Yer yer görünür cihân kefen-pûş

dizeleriyle başlayan altmış dizelik manzumenin tamamı kasvet doludur. Aynı sıralarda yayımlanan “Gördüm”¹⁴ de sevgilinin gidişiyle “Olmuştu cihân cihân-ı mâtem” dizesiyle biter. Olgunluk döneminin ürünü olan “Şi’r-i Mahzûn”¹⁵ da başlığından ve “Senden evvel eğer ölürsem ben” şeklindeki ilk dizesinden itibaren yoğun bir hüznü duygusuyla kaplıdır. Servet-i Fünun döneminin şiirlerinden “Riyâh-ı Mesâ”da¹⁶

Bugün akşam niçin hazîn oldu?
Nereden geldi nâgehân bu melâl?...

dizelerinde had safhaya varan bir karamsarlık bulunur.

Görece az olmakla birlikte Cenab Şahabeddin’in, aşkı iyimser bir tutumla ve onu mutluluk vesilesi olarak işleyen şiirleri de vardır. Bunların başında, yukarıda “kavram olarak aşk” başlığı altında anılan şiirleri gelir. Cenab Şahabeddin’in ilk yayımlanmış şiirlerinden “Güzel Bir Rüya”¹⁷, adından anlaşılacağı üzere, şiir söyleyicisinin gördüğü rüyayı anlatması esasına dayanmaktadır. İçinde dolaştığı doğal ortamın ferahlık barındıran tasvirini yaptıktan sonra sevgiliyi görür. Âşığın çok güzel bir kadın olarak resmettiği sevgili sonunda ırmağa girerek kaybolur. Manzume, Cenab Şahabeddin’in daha sonra sıkça uygulayacağı “sevgiliyi bulma ve duygusal ilişkinin ardından onu kaybetme” şeklinde bir şemaya sahiptir. Aslında, Cenab Şahabeddin’in kimi aşk şiirlerinde var olan iyimser algı, âşığa aittir ve bunun kaynağı da sevgilidir.

1.3. Yaşanan Aşk

Türk şiirinde aşk yüzyıllar boyunca, âşığın vuslata erme çabası ve/ya sevgilinin tasviri şeklinde işlenmiştir¹⁸. Divan edebiyatında, bu tür aşk macerası, öncelikle ilâhî aşk bünyesinde Allah’a kavuşma arzusunun gerçekleşmesi yolunda âşığın çektiği çile düzleminde yer alır. Dünyevi aşkı da işleyen Divan şiirinde âşık yine benzeri bir arzuyu duymuş, sevgilinin uğrunda rakiple veya aşıklarla mücadele edip çile çekmiştir. Klasik Türk şiirinin karşılıksız aşk şeklindeki bu geleneksel anlayışının¹⁹ dışında, kavuşmayı gerçekleştiren manzumeler de bulunmakla birlikte bunların tamamı beyit ölçeğindedir²⁰. Dolayısıyla vuslat çoğunlukla gazelin içinde bir beyte sığdırılmış olan öpme, sarılma, kucaklama²¹ gibi çok kısa bir anda yapıp bitirilen birer eylemden ibaret kalmaktadır. Ayrıca, bu tür kavuşmalarda acımasız, vefasız olmak gibi kalıplaşmış özellikleri dışında sevgiliyi canlı kılan hemen hiçbir ibare bulunmaz. Bu bağlamda Ömer Faruk Akün’ün, “Kendisini seven insana karşı kendisi de sevgi ve şefkat duyguları ile dolu, aşkın ıstırabını da saadetini de onunla birlikte yaşayan, âşığını mesut etmek isteyen, araya hasret ve ayrılık girdiğinde onun için göz yaşı döken, yahut onunla birlikte olmanın sevincini paylaşan bir sevgili tipi Divan şiirinde mevcut olmamıştır.” tespiti çok isabetlidir²². Bununla birlikte, 18. ve 19.yüzyıllardaki kimi gazellerde belli ölçüde yumuşayan, âşığa merhametli ve vefalı davranan sevgili örnekleri de verilmiştir²³. Ancak bunların, Divan şiirinin karakteristik anlayışını değiştirecek bir nicelikte olmadığını da kaydetmek gerekir.

¹⁴Cenab Şahabeddin, “Gördüm”, *Sebat*, no. 3 (29 Nisan 1886): 18; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 36-37.

¹⁵Cenab Şahabeddin, “Şi’r-i Mahzûn”, *Mekteb*, no. 21 (20 Şubat 1896): 324; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 91-92.

¹⁶Cenab Şahabeddin, “Riyâh-ı Mesâ”, *Servet-i Fünun*, no. 332 (22 Temmuz 1897): 311; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 203-204.

¹⁷Cenab Şahabeddin, “Güzel Bir Rüya”, *Sebat*, no. 4 (12 Mayıs 1886): 27-28; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 30-32.

¹⁸“Yaşanan Aşk”ın altında verilen genel bilgiler sadece bu başlık kapsamında olduğu için makalenin başındaki Girişte değil; burada verilmiştir.

¹⁹Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9 (Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 414-416.

²⁰Bülent Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Gelenek Çizgisi Dışında Âşık ve Sevgilinin Yeri”, *Turkish Studies* 16 (3) (2021), 1937-1957.

²¹Mete Bülent Değer, “Klasik Türk Şiirinde Âşığın Sevgili ile Vuslatı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 101 (2020), 115-134.

²²Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, 415.

²³Bülent Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Gelenek Çizgisi Dışında Âşık ve Sevgilinin Yeri”, 1950-1953.

19.yüzyılın ortalarından itibaren Türk şiirinin kapsamının, yönünün ve muhtevasının köklü bir şekilde değişmeye başlamasıyla birlikte aşk temasının işlenişinde de önemli değişiklikler olur. Bu husustaki dikkat çekici ama sınırlı dönüşüm, Abdülhak Hamit ve Recaizâde Ekrem'in şiirlerinde gerçekleşir. Hamit'in büyük ölçüde otobiyografik kaynaklı şiirlerinde²⁴ ve Recaizâde Ekrem'in manzumelerinde kadın ve aşk reel bir nitelik kazanır²⁵. Aşk artık bütünüyle insani bir öze sahiptir. Sevgiliye ait pek çok özellik Divan şiirinden tevarüs etmiş gibi görünse de aşkın nitelikleri büyük ölçüde Romantizmden gelmektedir artık²⁶. Bunun en güçlü delili, aşkın erkekte ve kadında fiiliyata geçmesi, dolayısıyla karşılıklılık barındırarak “yaşanan aşk” hâline gelmiş olmasıdır.

Cenab Şahabeddin'in şiirlerinin hemen hepsinde aşk, erkeğin ve kadının bir süreci ve ortamı birlikte yaşadığı, çeşitli duyguları paylaştığı bir insani durumdur. Kadının, özellikle eğitim ve hukuk alanlarındaki kimi reformlara rağmen hiç değilse İkinci Meşrutiyet'in (24 Temmuz 1908) ilânına kadar sosyal hayata katılımının, ayrıca erkekle birlikte bir ortamda bulunabilmesinin hâlâ kısıtlı olduğu²⁷ 19. yüzyılın sonlarında ve izleyen yüzyılın başlarında kaleme alınan bu şiirlerdeki “yaşanan aşk”ın, dönemin toplumsal gerçekliği bağlamında ne kadar güçlü bir dayanağa sahip olduğu tartışılır. Ancak Cenab Şahabeddin'in düşünce ve duygu dünyasında kadın-erkek birlikteliğine izin veren bir serbestliğin olduğu muhakkaktır.

Aşk kadının ve erkeğin paylaştığı, dolayısıyla, yaşanan bir insani durum ve süreç olarak işleme tutumu, Cenab Şahabeddin'in seksen şiirinde bulunmaktadır. Örneğin, “Tasvîr-i Cânân”da aşkı bir araya gele(bile)rek yaşayan iki sevgiliden erkek, kadının “dest-i pâkini hürmetle” tutar. Âşığın elinin temasıyla da “ser-tâ-kadem vücûduna bir tatlı âb ü tâb gel”en²⁸ sevgili mutlu olur. Âşığın ve sevgilinin el ele tutuşabilmesi, aşkı insani bir düzlemde gösterirken aynı zamanda modernleşen bir toplumsal yapıyı da işaret eder. Klasik Türk şiirinde hâkim olan, âşıkla sevgilinin bir araya gel(e)mediği, üstelik âşığın kavuşmayı istemeden Platonik bir düzlemde yaşamayı seçtiği ya da sevdanın duygu yoğunluğunu değil, sevgilinin fizikî özelliklerini önceleyen aşktan²⁹ keskin çizgilerle ayrılan bir aşktır bu. Âşık da sevgili de canlı, karakterizasyonu yapılmış kişilerdir. Kadının özellikle kişilik portresi ve âşığa karşı davranışları, şiirlerin söyleyicisi olan âşığın algısından ve bakış açısından çok canlı bir şekilde betimlenir. Bu arada, Cenab Şahabeddin'in “yaşanmamış aşk”ların şiirini de yazdığını belirtmek gerekir. Sayısı on bir olan bu tarz manzumelerde de kimliği belirgin, ancak erkeğin aşkına karşılık vermeyen bir sevgili vardır.

1.3.1. Ayrılıkla Biten Aşk

Cenab Şahabeddin'in aşk temalı şiirlerinde “ayrılık” hem muhteva hem de yapı bağlamında çok önemli bir yere sahiptir. Aşktaki duygu yoğunluğu, onun manzumelerinde genellikle ayrılık vesilesiyle gerçekleşir. Cenab Şahabeddin, ayrılığı şiirine birkaç farklı formda almıştır. En çok kullandığı form, “geçmişteki bir aşkı/sevgiliyi hatırlama”dır. Ayrılıkla bitmiş bir gönül ilişkisine ve sevgiliye duyulan özlem şiirin ilk dizelerinde ortaya çıkar. Yirmi beş şiirde belirlediğimiz bu formun ilk örneği, Cenab Şahabeddin'in gençlik şiirlerinden biri olan “Tahassür”dür³⁰. Tabiatın kâinata geniş perspektifli bir ilkbahar tasviri ile başlayan kırk dizelik şiirin tam yarısında

Böyle bir vakt-i can-fezâda sevdiğim

Mâziyi ben bir tahattur eyledim

²⁴Orhan Okay, *Abdülhak Hâmid'in Romantizmi* (Atatürk Üniversitesi, 1971), 7-10/ 19-21.

²⁵İsmail Parlatır, *Recaî-zade Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı* (Atatürk Kültür Merkezi, 1983), 136.

²⁶19.yüzyıl Türk şiirinde aşkı romantizm bağlamında inceleyen bir çalışma için bkz. Betül Hastaoğlu Özbek, *Romantizm ve Tanzimat Şiiri* (Gece Kitaplığı, 2022).

²⁷Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını -1839-1908*. (Millî Eğitim Bakanlığı, 1992), 17-71.

²⁸Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 73.

²⁹Klasik Türk şiirinde aşk ve sevgili hakkında geniş bilgi için örneğin bkz.: Walter G. Andrews ve Mehmet Kalpaklı, *Sevgililer Çağı* (Yapı Kredi, 2018).

³⁰Cenab Şahabeddin, “Tahassür”, *Saadet*, no. 376 (4 Nisan 1886); Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 41-42.

diyerek sevgilinin, klâsik şiirin unsurlarından yararlanmak suretiyle, tasvirine yönelir. Cenab Şahabeddin'in, bu şiirden sekiz yıl sonra kaleme aldığı "Nâle-i Hasret" in³¹,

İhtisâsâtımı, efkârımı, âmâlimi sen/
Ettin ey çeşm-i siyeh mâtem-i hecrinle tebâh:

şeklindeki ilk dizelerinde âşık, aşkın bitmiş olduğunu söyler. İzleyen dizelerde sevgiliye seslenen duygusal âşık "her sözüm her nazarım vaslını etmekte recâ" sözleriyle onun tarafından tekrar kabulü için âdeta yalvarmaktadır. Bu formun en somut örneği "On Sene Sonra" dır³². Şiirin başında, ilişkinin on yıl önce bitmiş olduğu bilgisi, bir hikâye anlatıcısı edasıyla aktarılır. Sonraki dizelerde âşığın ayrılık sonrasında yaşadığı pişmanlık, özlem, yalnızlık, keder gibi duygular dile getirilir. Sevgilinin bu on yıl zarfında ne yaptığına dair duyduğu merak ise duyguların en baskınıdır. Bitmiş bir aşkın ardından yazılan bir başka şiir, yine Servet-i Fünun dönemine ait "Yadigâr" dır³³. Âşık, "ağyar" tarafından elinden alınan sevgiliden hatıra kalmış bir tutam saçla avunmaktadır artık. Bu formun, Cenab Şahabeddin'in şiirindeki geç bir örneği, "Unutmalyım!" dır³⁴. Sevgili gitmiş ve âşık tek başına kalmıştır. Pişmanlık ve özlem duyguları içindeki âşığın tek çaresi, unutmaktır.

"Şiirin sonunda gelen ayrılık" olarak nitelendirilebilecek ikinci formda ayrılık şiirin bitiminde gerçekleşir. "Fırâk-ı Ebedî" ³⁵, sekiz şiirde tespit ettiğimiz bu formun ilk örneğidir. Ayrılık, altmış dizelik şiirin,

Terk etti beni nigâr gitti
Gitti o hıred-şikâr gitti
Etti mi aceb beni ferâmuş?

şeklindeki son üç dizesi, âşığın ayrılık ânı ve sonrasındaki duygu durumunu göstermektedir. Servet-i Fünun döneminde yazılan "Hayâl-i Yâr" da³⁶ sevgilinin hayalini zihninde canlandırmaya uğraşan âşık, sone biçimindeki şiirin "Dîvânece bir aşk ile aylarca seviştik" dizesiyle başlayan iki üçlüğünde, gelen ayrılığı somutlaştırır. Sevgilinin artık gitmiş olduğu,

Rûhumda sönüp gitti şuaât-ı cemâlin,
Âfâk-ı hayâlimde yetimâne gülümser
Bir gözyaşı renginde olan çeşm-i hayâlin!..

şeklindeki son dizelerde, "sevgilinin hayalinin, âşığın belleğinden silinmesi" durumu aracılığıyla vurgulanır. "Sevmek İstedikçe" nin³⁷ son dizelerinde, kendini sevgiliye adanmış bir âşığın, şiirin sonunda beliren ayrılık sonrasında geleceğe dair kaygıları işlenmektedir:

Sevecek başka bir kadın görsem
İsterim sevmek, isterim.. sevemem;
O zaman böyle hasta, böyle yarım,
Cismimin böyle küşte hâlinde,
Göğsümün boş kalan mahallinde
Bir derin.. bir derin elem duyuram!

³¹ Cenab Şahabeddin, "Nâle-i Hasret", *Mekteb*, no. 12 (14 Haziran 1894): 530; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 74-75.

³² Cenab Şahabeddin, "On Sene Sonra", *Mekteb*, no. 34 (21 Mayıs 1896): 529-530; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 145-146.

³³ Cenab Şahabeddin, "Yadigâr", *Mekteb*, no. 45 (6 Ağustos 1896): 707; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 169.

³⁴ Cenab Şahabeddin, "Unutmalyım!", *Âşiyân*, no. 14 (17 Aralık 1908): 330; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 262.

³⁵ Cenab Şahabeddin, "Fırâk-ı Ebedî", *Gülşen*, no. 16 (27 Mayıs 1886): 61-62; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 23-25.

³⁶ Cenab Şahabeddin, "Hayâl-i Yâr", *Servet-i Fünun*, no. 291 (8 Ekim 1896): 71; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 182.

³⁷ Cenab Şahabeddin, "Sevmek İstedikçe", *Mütalâa*, nüsha-i fevkalâde (25 Mayıs 1897): 3; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 201.

Cenab Şahabeddin, üç şiirinde de “ayrılış ânı”nı işlemiştir. “Son Muhabbet”³⁸, başlığından da anlaşılacağı üzere, sadece bir sevgiliden değil, aşkın kendisinden ayrılma ânının şiiridir. Bu bütüncül vedayı, kalbini defnetme metaforuyla söze döken âşık “O mürde kalbimi bir sermedî kefen sararak / Bütün hayât-ı muhabbetten iftirâk ettim!..” diyerek aşka veda eder. Şairin, “Subh-ı Firâk”la birlikte yayımlanmamış iki manzumesinden biri olan “Sabâh-ı Firâk”ta³⁹ bu kez ayrılan, âşıktır. Gözleri yaşlı ama kalbi gelecekle dolu âşık hem sevinçli hem de kederlidir. Sevgiliden titrek eliyle gözlerini kapamasını, âşığını uğurlarken can çekişme hâinden çıkıp güçlü olmasını, bir anne şefkatiyle elem dolu geleceği kendisinden saklamasını ister. Şiir ayrılık ânındaki duygu yoğunlaşmasını oldukça etkileyici bir ortam ve söylem aracılığıyla somutlaştırmasıyla dikkat çekmektedir.

1.3.2. Aşkın Tensellik Boyutu

Şiirde tenselliğe dayalı söyleyişler, Türk edebiyatında çok eski bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte, tensellik klasik Türk şiirinde genellikle hedef kişiyi olumsuzlamanın müstehcen bir gereci olarak kullanılmıştır. Özellikle hiciv türündeki eserlerde cinsellik içeren sövgü, küfür tarzı ifadeler çoktur⁴⁰. 19. yüzyılın pek çok şairini de etkileyen⁴¹ bu söyleyiş geleneği, büyük ölçüde anılan yüzyılın son yirmi yılında kaybolur. Edebî geleneğin genellikle müstehcen bir edayla ya da “yaşanan aşk” başlığının girişinde sözü edildiği üzere, âşığın nadiren ulaştığı vuslat sırasında duygusalıktan kopuk, anlık bir tensel fiili ifade etmek için kullandığı öpmek, kucaklamak gibi kelimeler, edebî eserlere 19. yüzyılın sonlarından itibaren aşkın doğal bir parçası olarak girer. Bir başka deyişle, tensellik artık bir duygusal ilişkinin süreç içinde pratikleşmiş bir ritüelidir.

Bu geçiş süreci Cenab Şahabeddin'in şiirinde de görülmektedir. Söz gelimi, öpmek fiili, ilk şiirlerinden olan bir “Gazel”de⁴² geçer. Âşığın “Çok mudur eyler isem lâ'lin öpüp terk-i şarâb” sözü, bir dilek düzeyinde kalır. “Muhabbet”te⁴³ ise sevgili saçından, dudağından, gözünden, beninden ve kalbinden öpücüklere boğulur. Şiir sevgilinin, âşığın bakış açısıyla yapılan tasvirinden oluşmaktadır. Aslında sevgiliyi öpen, aşkın kendisidir. Dolayısıyla öpmek, bu şiirle birlikte aşktaki duygu yoğunlaşmasını temsil eden bir davranışa evrilmektedir. Yaklaşık iki yıl sonrasına ait “Rûh-ı Yâr”da ise sevgilinin dudağı yine aşkın içinde, ama bu kez tenselliği de içeren bir fiilin öznesi olur. Sevgili, acılı âşığın ağlayan ağzını hevesle öperek zevk almaktadır:

Senin leb-i hevesin bir vücûd-ı mecrûhun
Dehân-ı zârını öpmekle zevke makrûndur;

Burada dikkati çeken husus, artık sevgilinin âşığa egemen, dolayısıyla etkin bir konumda olmasıdır.

Cenab Şahabeddin'in Servet-i Fünun dönemine ait “Teâdül”⁴⁴ adlı şiiri, aşk içinde tenselliğin dolaylı ama en somut örneklerinden biridir. Onun az sayıdaki tahkiyeli manzumelerinden olan eserde, bir dergide çalışan yazardan, çıkacak ilk sayı için bir hikâye yazması istenmektedir. Yazar her seferinde bir bahane bularak bunu geçiştirir. Başyazar ise bir süre sonra onu dergiden kovar. Yazarın istenilen hikâyeyi yaz(a)mayışının gerçek sebebi ise başkadır. Her gece yazı masasına oturup yazmaya girişen yazar, bir süre sonra etrafında dolaşmaya başlayan sevgilinin arzulu çağrısına kapılıp masasından kalkmakta ve hikâye bu yüzden hiç bitmemektedir. Aşk neşeli bir tarzda işleyen şiirde, tenselliğe dair hemen hiçbir fiil barındırmamasına rağmen, sevgilinin

³⁸Cenab Şahabeddin, “Son Muhabbet”, *Servet-i Fünun*, no. 336 (19 Ağustos 1897): 370; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 206.

³⁹Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 381.

⁴⁰Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Ağâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 18 (1970), 37-45; İskender Pala-Metin Akkuş, “Hiciv-Türk Edebiyatı-Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17 (Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), 450-452; Emre Vural, “Klasik Türk Şiirinde Marjinal Bir Üslûp Olarak Küfürlü Söyleşme” (Doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2019), Ulusal Tez Merkezi (548411).

⁴¹Nuray Çalışkan, “XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 2, no. 1 (2018): 31-39.

⁴²Cenab Şahabeddin, “Gazel”, *Saadet*, no. 282 (3 Aralık 1885); Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 49.

⁴³Cenab Şahabeddin, “Muhabbet”, *Mekteb*, no. 14 (12 Temmuz 1894): 1-2; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 77-78.

⁴⁴Cenab Şahabeddin, “Teâdül”, *Servet-i Fünun*, no. 292 (15 Ekim 1896): 86-87; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 183-185.

“berf-i hoş-bûy-ı sîne”siyle, “zülf-i gül-nûkhet-i perîşânı”yla, “endâm-ı cism-i nâzânı”yla, “o güzel ihtirâz-ı şûhâne”siyle yaklaşıp “-Ne olurmuş yarın gece yazsan?..” demesiyle somutlaşan bir erotik muhteva vardır.

“Teâdül”den yaklaşık bir yıl sonra yayımlanan “Ba’de’t-telâki”nin⁴⁵, Cenab Şahabeddin’in aşk şiirleri içinde çok farklı bir yeri vardır. Edebiyatımızda cinselliği ilk kez estetize ve elit bir düzlemde işleyen “Vuslat”tan⁴⁶ kırk yıl önce yazılan bu şiirde âşık ve sevgili cinselliğin zirvesini yaşar:

Rahîk-i vecd-i telâkîyi nûş ederken sen,
Vücûd-ı mestin o girdâb-ı gaşy içinde iken,

Ama âşık, bu coşkulu anların sevdaya gölge düşürdüğü zannındadır. Bu vehimle sevgilisinin masumiyeti hususunda kendini ikna etme telâşına düşer:

Vücûd-ı nâzikîn âgûş-ı şefkatimde iken
Hayâlinin sesi: “Gel!” der uzakta bir yerden,

Âşık, sevgiliyi cinselliğin objesi değil; aşkının kahramanı olarak görmek istemektedir. Tenselliğin bir olumsuzlanması değildir söz konusu olan; ancak âşık, sevgilinin masumiyeti bağlamında aşkı, cinselliğe üstün tutmaktadır.

Cenab Şahabeddin’in 1912 yılında kaleme aldığı, sevişen iki sevgilinin mutluluğunu, âşığın söyleyiciliği ve bakış açısı ile işleyen “Buseler”⁴⁷, onun yayımlanmış şiirleri içinde tenselliği barındıran son örnektir:

Leblerim hâr u serserî, bî-hûş
Dolaşır gerdeninde, ensende;
Sanki kalbim susuz kalan bir kuş,
Çıldırır çeşme-sâr-ı bûsende!

dizelerinde sevgili de âşığın coşkısına katılır. Dolayısıyla kadın da aşkın ve tenselliğin diğer tarafı olarak canlı kılınır. Sevgili, bu şiirle aynı adı taşıyan yayımlanmamış bir manzumede de benzer konumdadır:

Lebim üstünde hâle-i bûsen
Ateş üstünde bir güneş gibidir.⁴⁸

Tensellik, şairin aşk şiirlerinde hüznün, duygusallık, karamsarlık gibi hâkim muhteva gereçlerinden farklı olarak, aşkın mutlu yönünü açığa çıkarır. Âşığın ve sevgilinin bir aradalığının en âdil cephelerinden biri olarak tensellik, Cenab Şahabeddin’in şiirinde aşkın iki figürü arasındaki çekişmenin kaybolduğu anları barındırmaktadır. Aşkın diğer cephelerinde ise âşığa sevgili tarafından farklı duygular ve anlar yaşatılacaktır.

2. Âşık

Edebiyat eleştirisi alanında şiirdeki söyleyici ya da öznenin, şairin kendisi olduğu şeklinde bir genel kabul vardır. Şairlerin de romancılar gibi kendilerinden farklı kimliğe, kişiliğe sahip kişiler ve yaşantılar kurabileceği pek dikkate alınmaz. Buna göre, edebiyat eleştirisinde şair ile “şiir öznesi” ya da “şiir söyleyicisi” konumundaki hayalî figürler aynı kişidir, dolayısıyla şairler hep kendilerine ait duyguları ve düşünceleri şiirleştirir gibi genel bir kanaat yerleşmiş durumdadır. Söz konusu kanaatin doğruluk payı yok değildir;

⁴⁵Cenab Şahabeddin, “Ba’de’t-Telâki”, *Servet-i Fünun*, no. 341 (23 Eylül 1897): 39-40; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 212. Kenan Akyüz, bu şiire hiç değinmeksizin, Cenab Şahabeddin’in şiir dünyasında aşkın “şehvet kokan bir arzu” olma yönüne tek örnek olarak “Don Juan”ı gösterir: *Batı Tesirinde Türk Şiir Antolojisi* (Doğuş Matbaacılık, 1970), 296.

⁴⁶Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal* (Kapı, 2020), 550.

⁴⁷Şebab, no. 2/17 (7 Mart 1912): 225; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 271.

⁴⁸“Buseler”, Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 362.

zira yaşantılarıyla, ideolojileriyle, duyuş ve düşünüş tarzlarıyla bunu gösteren şair ve şiirler bulunmaktadır. Ancak, şiirde de şairin muhayyilesinde kendisinden başka insanlar, kendisine ait olmayan yaşantılar, ortamlar kurabildiği gerçeği de dikkatte tutulmalıdır. Üstelik çok eskiden beri bilinen bir gerçektir bu. Klasik şiirimizde aşk teması bu gerçeğin kapsamında işlenmiştir. Ömer Faruk Akün tam bu hususa değinmektedir:

Divan şiirinin teşrifatınca aşk şair için dışında kalınamaz, mutlaka benimsenmesi ve terennüm edilmesi mecburi bir duygudur. Şairin aşk duygusunu şiirine mihver yapması, kendini muhakkak âşık pozisyonunda göstermesi bu edebiyatın uyulması şart olan âdâbındandır. Divan şairliğinin yolu, en başta âşıklık rol ve hüviyetini kabullenişten geçmektedir. Şair isterse başka duygu ve konulardan söz açmayabilir, hayatın başka tezahürlerine ilgisiz kalabilir; fakat şiirlerinde aşkın semtinden geçmeden, aşkı kendi macerası olarak anlatmadan, devamlı surette âşık pozisyonunda görünmeden şair sayılmak, şair sırasına girmek, divan şiiri teşrifatında düşünülebilecek bir şey değildir. Gerçek hayatında bir aşk macerası yaşamamış, hayatına henüz aşk denilen hadise girmemiş olsa da divan şiirinin dünyasına adımını atan kimse daha başından, bütün diğer şairler gibi aşkı ve aşkın ıstıraplarını dile getirmek, kendisinden devamlı söz edeceği bir sevgilisi olmak durumundadır.⁴⁹

Akün'ün klâsik Türk şiiri nezdinde ifade ettiği bu durum, aslında edebî eser üreten her sanatkârla ilintili evrensel bir durumdur. Gözleme ve tanıklığa dayalı sanatsal faaliyet de kıymetli olmakla birlikte tasavvur gücüne dayanarak sanat eseri yazmak, zihinde/muhayyilede kurma mesaisini çok daha fazla gerektirir çünkü.

Cenab Şahabeddin, aşkı sadece âşıkta somutlaşan, dolayısıyla tek taraflı bir insani durum değil, kadın ve erkek arasında geçen bir yaşantı şeklinde işlemek suretiyle edebî gelenekten ayrılır. Bununla birlikte, "âşıkımış gibi yapmak" suretiyle şair tutumu bakımından edebî geleneğe uymuştur. O, muhayyilesinde bir hikâye yazarının kişiler yaratması gibi şiirlerinde âşık figürler oluşturmıştır. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, şiir geleneğimizin titizlikle önemseydiği tasavvur ve muhayyile onun da sanatsal üretim sürecinin başlıca hareket noktası olmuştur. O da âşıkımış gibi yaparak yazmıştır aşk şiirlerini. Cenab Şahabeddin, 1894'ten 1908'e kadar karantina idaresi bünyesinde hekim ve müfettiş olarak çalışmış, bu sürenin büyük bir bölümünü Kamaran (19 Ekim 1897-12 Mayıs 1898/ 18 Ekim 1898-12 Mayıs 1899), Mersin (3 Ekim 1899-1 Eylül 1902), Rodos (2 Eylül 1902-14 Ağustos 1905), Cidde (15 Ağustos 1905-25 Mayıs 1908)⁵⁰ gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı coğrafyalarında geçirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, aşkın, onun meslekî mesaisi ve yolculukları içinde ne kadar belirleyici bir otobiyografik öge olduğu tartışılır. Edebî faaliyet açısından ise şunları söylemek mümkündür: Cenab Şahabeddin'in yüz otuz dokuz aşk temalı şiiri içinden 21 ilâ 82 numaralıları Paris dönüşünden (23 Mart 1893⁵¹) Servet-i Fünun hareketinin bitişine (16 Ekim 1901) kadar olan sürede yazılmıştır. O, hareketin bittiği tarihten Temmuz 1903'e kadar ise sadece beş manzume yayımlamış, İstanbul'a kesin dönüş yaptığı Eylül 1908'e kadar şiir yayımlamamıştır. Sonuç itibarıyla, 21-82 arasında yer alan ve Cenab Şahabeddin'in olgunluk döneminin ürünü olan şiirlerin ardında otobiyografik bir malzemenin, dolayısıyla yaşanmış gönül ilişkilerinin olduğunu öngörmek zordur.

Şair, 1908 sonrasında ise aşkı yayımlanmış yirmi dokuz şiirinden on birinde işler. Bu süreçte onun karşı cinse ilgisi üzerine bir bilgi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun aşağıda sözünü edeceğimiz hatıralarında bulunmaktadır. Dolayısıyla, realitede aşka yakın duran bir kişiyken şiirlerinde aşkın payını azaltması da ilgisi sosyal meselelere kayan ve bu bağlamda nazımdan nesre yönelen bir kalem erbabının, şiirlerindeki muhteva unsurlarının büyük ölçüde muhayyile ürünü oluşunu gerektirmektedir.

Bu noktada Cenab Şahabeddin'in "Don Juan'lığı" ve "Don Juan"⁵² başlıklı şiiri üzerinde durmak gerekiyor. "Elhân-ı Şitâ" şairinin karşı cinse ilgisi hakkında, hemen hiçbir Servet-i Fünun mensubu görüş belirtmemiş,

⁴⁹Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", 414.

⁵⁰Adnan Akgün, "Cenab Şehâbeddin'in Biyografisine Dair Yeni Bilgiler", *İlmî Araştırmalar* 4 (1997), 209.

⁵¹Seda Özbek, "Nesir Yazarı Olarak Cenab Şahabeddin" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2016), 21, YÖK Ulusal Tez Merkezi (440986).

⁵²Cenab Şahabeddin, "Don Juan", *Servet-i Fünun*, no. 1067 (16 Kasım 1911): 6; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 267-268.

onun “çapkınlığına” değinmemiştir⁵³. Bu hususu ilk kez Yakup Kadri Karaosmanoğlu 1969'da yayımlanan hatıralarında dile getirmiştir. Cenab Şahabeddin'in bir hanıma gönül verişini, ancak yaşça çok küçük ve akraba olmasından ötürü durum imkânsızlaşsa da Cenab Şahabeddin'in aşkında direnişini “ama gönül ferman dinler mi? Hele, Cenab Bey gibi bir Don Juan'ın gönlü.”⁵⁴ sözleriyle yorumlarken bu analojiyi kurmuştur. Cenab Şahabeddin'in ferman dinlemeyen gönlünün edebiyatımıza armağanı “Don Juan”dır. Yakup Kadri'nin bu yaklaşımının da etkisiyle “Don Juan”, Cenab Şahabeddin ve şiirleri arasındaki içerik bağıntısının doğrudanlığı hususunda bir kanıt olarak kabul edilmiştir. Şairin şiir hayatının ortalarında yazdığı bu manzume, âdeta ömrün sonlarında yapılan bir muhasebe gibi algılanıp gösterilmiştir. Daha açık bir ifadeyle, bu şiir Cenab Şahabeddin'in karşı cinse ilgisinin bir sembolü olarak görülmüştür. Manzumenin ilk dört dizesi şöyledir:

Ey benim münhezim fütâdelerim,
Sevdiniz hep sevilmeden beni siz;
Yanmak isterdi göğsünüzde serim
Ateşimden kül oldu âteşiniz...

Buradaki âşık tipi, şiirin başlığına da yansıdığı üzere, çapkın bir erkektir⁵⁵. Dolayısıyla, Cenab Şahabeddin'in bu şiirin öncesinde ve sonrasında kaleme aldığı aşk şiirlerinde benzeri pek olmayan bir kişidir. Nitekim onun, “Don Juan”dan realite düzleminde bahis açan Yakup Kadri'ye verdiği “Adam sen de, bu pek eskiden yazdığım bir fantezidir” cevabı, bizzat şairin ağzından, şiirlerindeki otobiyografik pay oranını bertaraf etmektedir. Bu bağlamda Cenab Şahabeddin'in, Hasan Akay'ın da “son derecede dikkate şâyan sayılabilecek” nitelemesiyle vurguladığı, “Şair, güzellikten başka hiçbir endişenin esiri olmadığı için, hakikatini de şiiri gibi kendisi yaratır”⁵⁶ sözlerini dikkatte tutmak gerekir.

2.1. Cenab Şahabeddin'in Âşıkları

Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki âşıklar standart özellikler taşımaz; tam tersine biri diğerinden farklı kimlik ve kişilik yapılarına, ruh hallerine sahiptir. Bunların davranışları, kişilikleri, yaşları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bir âşık tipolojisi oluşturmaya zemin hazırlayacak denli çeşitlilik arz ederler. Bu tipolojinin en belirgin üyeleri şöylece sıralanabilir.

“Sadık âşık”, Cenab Şahabeddin'in şiirlerinde en çok işlediği âşık tipidir. O, bütün acımasızlıklarına, vefasızlıklarına, şakacı, alaycı sözlerine ve davranışlarına rağmen sevgiliye bağlılığını yitirmez. Âşığın en büyük üzüntü sebebi sevgilinin üzgün olmasıdır. Sevgiliyi dargın görünce vücudu titrer. Sevgili kendisinin katili olsa da onu mahşere kadar seveceğinden emindir⁵⁷. Sevgilinin varlığı onun yaşama sevincinin yegâne sebebidir⁵⁸. O çok duygusaldır; her vesileyle ağlamak ister. Sevgilinin karşısında diz üstü çöküp ağlamak, onun iki temiz ayağını öpüp ağlamak, onunla dudak dudağayken bile ağlamak ister⁵⁹. Sevgiliyle birlikte ölmeyi, hatta öldükten sonra da ruhen onunla birlikte kalmayı diler⁶⁰. Biraz saftır aynı zamanda. Sevgilinin gidişinin üzerinden yıllar geçse bile aşkıdan vaz geçmez⁶¹. Hatta sevgili kendisini terk etse, üstelik ağyara

⁵³Ayhan Erbaş, “Birbirlerinin Gözünden Servet-i Fünuncular-2”, *Turkish Academic Studies* 2, no. 3 (2021): 109-116.

⁵⁴Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* (İletişim, 2017), 161.

⁵⁵Don Juan, Ortaçağ İspanya'sında önce sözlü kültürde yayılan, 17.yüzyıldan itibaren tiyatro, opera, müzikal ve roman türlerinde yazılan eserlerin kahramanı olan figürdür. Kadınlara âşık olmadan onları kendine âşık eden Don Juan hakkında geniş bilgi için bkz.: Arzu İldem Etensel, “Yüzyıllar Boyu Don Juan”, *DTCF Batı Dil ve Edebiyatları Dergisi* III, no. 2 (1995), 61-72.

⁵⁶Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği* (Kitabevi, 1998), 191.

⁵⁷Cenab Şahabeddin, “Bir Garibeye”, *Hazine-i Fünûn*, no. 18 (24 Ekim 1895):141-142; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 106-107.

⁵⁸Cenab Şahabeddin, “Bes ü Şekva”, *Mekteb*, no. 29 (16 Nisan 1896): 449-450; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 136-137.

⁵⁹Cenab Şahabeddin, “Ağlasam”, *Mekteb*, no. 31 (30 Nisan 1896): 481; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*,140-141.

⁶⁰Cenab Şahabeddin, “Son Arzu”, *Servet-i Fünun*, no. 272 (28 Mayıs 1896): 180; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*,140-141.

⁶¹Cenab Şahabeddin, “Menâkıb-ı Hicrân”, *Malûmat*, no. 375 (26 Şubat 1908): 3622; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 252.

gitse de ondan kalan bir tutam sarı saç özenle saklar. Sevgilinin özlemiyle ağlarken o saçları kalbinin üstüne bastırır⁶². Sevgiliye her türlü zevkini, rahatını, hatta ömrünü verse bile aşkının kıymetini karşılamayacağını düşünecek kadar fedakârdır⁶³. O bazan da karşılıksız aşkın acısını yaşar. Sevgiliyi uyku mahmurluğuyla görünce, kendisinin de -kendisi gibi- bir seveni olması halinde böyle rahat uyuyacağını düşünür⁶⁴. Sadık âşık tipinin ortak özelliği genellikle mutsuz, çileli oluşudur. Ama yaşadığı aşk nadiren de olsa ona mutluluk getirir. Sevgilinin, dizlerine koyduğu başını okşayışıyla kendinden geçer. Ama bu mutlulukta bile yaralı kalbiyle âşğın hüznü eksik değildir⁶⁵. Sadık âşğın kapsamında kalmakla birlikte, sevgiliden ayrılmak isteyen bir âşık tipi "Riyâh-ı Mesâ"da⁶⁶ bulunmaktadır. Onun,

Ey azizem, bu akşam ayrılalım;
Çıkalım doymadan şu hülyadan,
Ebediyyen seninle dost olalım...

sözlerindeki bu isteğinin ardında, aşkın getirdiği güzel duyguların zamanla eskiyeceği kaygısı yatar.

Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki ikinci âşık tipi, "şair âşık"tır. Cenab Şahabeddin, Servet-i Fünun'un poetik bağlamı içinde vurgulanması gereken bir ifadeyle, "şair aşkı (aşk-ı şâirâne) ya da "sanatkâr aşkı" (aşk-ı sanatkârane) ibarelerinin anlamını yüklü olan bu âşğa yedi şiirinde yer verir. Bu figür, şairliğini ön plâna çıkarmaktan çok sevgilinin, şiiri üzerindeki etkisini vurgular. Şair âşğın her şiirinin tek kaynağı sevgilidir. Bu, sadece duygu bağlamında kalmaz, şiirin vezin, kafiye, âhenk gibi teknik öğelerine de genişler. "Mülhime-i Eş'ârıma"⁶⁷, bu genişlemenin somut örneğidir. Başından sonuna kadar sevgiliye bir övgü olan bu manzumeye göre, şair âşık şiirinin gül renkli imgelerini sevgilinin gül ağzından toplayarak yazmıştır. Şiirinin âhengi sevgilinin tatlı sallanışından; vezni sevgilinin gönül okşayan ezgilerinden, şiirindeki ney sesi sevgilinin nefesinden gelir. "Riyâh-ı İlham"da⁶⁸ da sevgilinin gönderdiği rüzgâr neyi fısıldarsa şair âşık onu vezin ve kafiye ile besteler ve böylece kendi şiiri kılar.

"İtiraf"⁶⁹ göre, şair âşğın en güzel şiiri, kendi yazdıkları değil; sevgilinin ona güzel bir hitap sözüdür. "İhdaiye"⁷⁰, şair âşğın farklı görüldüğü bir şiirdir. Diğer şiirlerde sevgiliyi sanatının besleyicisi olarak belirginleştiren şair âşık, burada kendisini ön plâna çıkarmaktadır. Buna göre, sevgilinin güzelliği ve gençliği, ömrü bir gün olan gonca gibiyken şairin büyüğü şiiriyle sonsuzluğa ulaşır. Sevgili, şairin kitabının vefalı kucağında yaşayacak, sonraki kuşaklar, şairin kitabını okudukça asırlar sonra şaire şiirler hediye edecek, sevgiliye de öpücükler gönderecektir. "Garip Yelpaze"⁷¹, şair âşğın yukarıda değindiğimiz genel niteliklerinden uzak ve sadık âşğın yakın bir kişilikle görüldüğü istisnâ bir manzumedir. Onun duygusal yapısı ile sevgilinin düz kişiliği arasındaki tezat, kısacık bir anda somutlaşır. Dört dizeden ibaret olan şiirde şair âşık, şiirlerini bir araya getirdiği defterini, okuyup kendisine sevgisi ve merhameti artsın diye, sevgiliye verir. O ise aldığı defteri yelpaze olarak kullanır. İki kişinin niyeti ve davranışı arasındaki derin fark ortaya mizahi bir sahne çıkarır.

Şair âşık, sadık âşıktan farklı olarak mutlu bir kişiliktir. Sevgili de bu şiirlerde olumlu özellikler kazanır. Genelde âşğın üzen, onu mutsuz eden sevgili şair âşğın şiirini besleyen, sanatsal üretimini artırması yolunda

⁶² Cenab Şahabeddin, "Yadigâr", *Mekteb*, no. 45 (6 Ağustos 1896): 707; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 169

⁶³ Cenab Şahabeddin, "Mâ-Fî'l-Bâl", *Maarif*, no. 143 (11 Ağustos 1894):131-132; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 83-84.

⁶⁴ Cenab Şahabeddin, "Hâb-ı Serseri", *Hazine-i Fünun*, no. 9 (8 Eylül 1894): 72; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 88-89.

⁶⁵ Cenab Şahabeddin, "Mest ü Müstağrak", *Servet-i Fünun*, no. 358 (20 Ocak 1898): 307; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 231.

⁶⁶ Cenab Şahabeddin, "Riyâh-ı Mesâ", *Servet-i Fünun*, no. 332 (22 Temmuz 1897): 311; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 203-204.

⁶⁷ Cenab Şahabeddin, "Mülhime-i Eş'ârıma", *Mekteb*, no. 57 (29 Ekim 1896): 897; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 190.

⁶⁸ Cenab Şahabeddin, "Riyâh-ı İlham", *Servet-i Fünun*, no. 343 (7 Ekim 1897): 75; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 214.

⁶⁹ Cenab Şahabeddin, "İtiraf", *Malûmat*, no. 357 (16 Ekim 1902): 2054; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 248.

⁷⁰ Cenab Şahabeddin, "İhdaiye", *Demet*, no. 1 (30 Eylül 1908): 2; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 256.

⁷¹ Cenab Şahabeddin, "Garip Yelpaze", *Hazine-i Fünun*, no. 23 (28 Kasım 1895):181; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 120.

ona destek olan bir role sahiptir. Bununla birlikte öznenin şair oluşu, şiiri poetik bir metin kılmaz⁷². Çünkü, Cenab Şahabeddin'in "şair âşık"lı şiirlerinde, şiir sanatı hakkında öznel de olsa bilgi oluşturmaya amaçlayan poetika nâmına hiçbir malzeme yoktur.

Cenab Şahabeddin'in dört şiirinde "mutlu âşık" bulunmaktadır. O ilk kez, Paris dönüşü kaleme aldığı "Gazel"de⁷³ işler bu âşık tipini. Bir başka deyişle, bu şiirin öncesindeki yirmi altı şiirde sürekli mutsuz, hüznü bir âşık ve karamsar bir ortam varken ilk kez bu manzumede mutlu bir aşk işlenir. Âşığın mutluluğu, bütünüyle yaşadığı ilişkiden kaynaklanır.

Doymam safâ-yı aşkına etsem de terk-i cân
İnsan mıdır fedâ-yı hayât etmeyen sana?

dizelerinde âşığını mutlu eden bir sevgilinin varlığı hissedilir. Cenab Şahabeddin, "Zübde-i Mâcera"yı⁷⁴, sevgiliye ilk görüşte âşık olan erkeğin, daha sonra o ânı ve günü hatırlaması şeklinde kurmuştur. O gün, sevgiliyle yaşanan aşk ilişkisinin en seçkin özü, en değerli kesitidir. Âşığın bir gününün duygulanımlarını işleyen şiirde metnin tamamına yayılan bir mutluluk bulunmaktadır. Cenab Şahabeddin, yaklaşık üç yıl sonra yazdığı "Mest ü Mütefekkir"de⁷⁵ sevgilisi tarafından âdeta sevgiye boğulan bir âşığın mutluluğunu işler. Âşık şiir boyunca sevgiliye hitap ederek bu güzel duyguları kendisine yaşattığı için ona minnettarlığını ve bağlılığını anlatır:

Bugün o mertebe dil-şâd ü bahtiyârım ben
Ki rûh-ı mestim olur olsa mahsûdum;
Evet, bugün o kadar ser-girân ü mes'ûdum
Ki artık ürküyorum kendi zevk u neş'emden.

Âşığın mutlu olduğu son şiir "Nekâhat-i Kalbiyye"⁷⁶ ise öncekilerden daha farklı bir muhtevaya sahiptir. Onu mutlu eden, sevgiliyle birlikte olmak değil; ondan ayrılmış olmaktır: Âşığın,

Sevgilim, şimdi hem rehâ buldum,
Hem bu sıhhatle şimdi mağrûrum;
Derd-i aşkından işte kurtuldum:
Seni artık ben işte sevmiyorum...

sözleri, bu ayrılığın, onun için bir mutluluk kaynağı olduğunu gösterir.

"Kurnaz âşık", Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki bir diğer âşık tipidir. Üç şiirde görülen bu âşık tipi, sevgiliyi kandıran ya da ona aşkı öğreten, dolayısıyla ilişkide başat konumda olan bir erkektir. Bu kapsamda ilk örnek olan "Tevdî-i Esrâr"da⁷⁷ âşık, sevgiliyi acındırarak kandırdığını

«Seni sevdim! Bana sensiz yaşamak gayri muhâl!»
Gibi sözlerle seni eyledim ey meh, iğfal;

⁷²İnci Enginün, "Mülhime-i Eş'ârıma"nın, Cenab Şahabeddin'in "şiir anlayışını ortaya koy"an bir manzume olduğunu belirtse de (Cenab Şahabeddin, (Kültür Bakanlığı, 1989), 19) bu şiirde herhangi bir "poetik bilgi" yoktur.

⁷³Hazine-i Fünun, no. 4 (2 Ağustos 1894): 26; Kaplan ve diğerleri, Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 81.

⁷⁴Cenab Şahabeddin, "Zübde-i Mâcerâ", Hazine-i Fünun, no. 12 (27 Eylül 1894): 95; Kaplan ve diğerleri, Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 90.

⁷⁵Cenab Şahabeddin, "Mest ü Mütefekkir", Servet-i Fünun, no. 357 (13 Ocak 1898): 290; Kaplan ve diğerleri, Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 229.

⁷⁶Cenab Şahabeddin, "Nekâhat-ı Kalbiyye", Servet-i Fünun, no. 361 (10 Şubat 1898): 354; Kaplan ve diğerleri, Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 235.

⁷⁷Cenab Şahabeddin, "Tevdî-i Esrâr", Hazine-i Fünun, no. 22 (21 Kasım 1895): 175-176; Kaplan ve diğerleri, Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 119.

sözleriyle bizzat itiraf etmektedir. Bu âşık tipinin diğer iki örneği, Cenab Şahabeddin'in yayımlanmamış şiirleri arasındadır. “Talîm-i Aşk”ta⁷⁸ masum ve toy sevgiliyi aşka davet eden, biraz bıçkın bir erkek vardır:

Gel muhabbet edelim bir gececik
Ser-be-ser ağlaşıp söyleşerek
Öğrenirsin ne imiş lezzet-i aşk
Söyleşe ağlaşa zevk eyler isek

diyen kurnaz âşığın bu davetindeki “bir gececik” ve “zevk eyler isek” ifadeleri, onun sevgiliden talebinin sadece duygusallık olmadığını, cinselliği de ima ettiğini hissettiriyor. Aynı erkek âşık tipi, başlıksız bir şiirde de görünür. Külliyyatta “50”⁷⁹ koduyla yer alan bu manzumede yine toy bir genç kız ve olgun bir erkek bulunuyor. Bir önceki şiirde olduğu gibi burada da itiraf bir form olarak kullanılmıştır. Kurnaz âşık, yine bir süre sonra sevgiliye sırrını ifşa etmektedir.

Muhabbetten kadın her zevki bekler...
Evet, sen bî-haber bir yavru kuştun
Benim aşkımdan isterdin çiçekler..
Benim aşkımla dâm-ı derde düştün...

dizelerinde, bu itirafta sevgiliyi aşk tuzağına düşürdüğünü de ifade etmesi, kurnaz âşığın kişiliği hakkında da bir fikir vermektedir.

Cenab Şahabeddin'in âşıkları arasında “ihtiyar âşık” da bulunmaktadır. İki şiirde bulunan bu âşık tipinin ilki olan “Bir Herem-dîdeden Bir Nev-Demîdeye”de⁸⁰ gençliğe özlem duyan yaşlı adam, âşık olduğu genç kıza seslenmekte, onun, aşkına karşılık vermesini istemektedir. Üstelik Cenab Şahabeddin'in bu cüretkâr şiirinde âşık seksen, aşkına talip olduğu sevgili ise on sekiz yaşındadır.

Cenab Şahabeddin'in bu manzumesi diğer şiirlerindeki âşıkların da hayalî oluşu hususunda çok güçlü bir delildir. Âşığın seksen yaşında oluşu, şiirdeki ana figürün, şairin muhayyilesinde kurulmuş bir kişi olduğunu açıkça göstermektedir.

Şairin yayımlanmış son aşk şiiri olan “Senin İçin”de⁸¹ ise ihtiyar âşığın yaşına ilişkin net bir bilgi bulunmamakla birlikte, “ak saçlı” ifadesi, biyolojik durumu hakkında bir izlenim veriyor. Sevgili ise yirmi sekiz yaşındadır. Bu şiirde, öncekinden farklı olarak, ihtiyar âşıkla genç sevgili arasında yaşanan bir aşk söz konusudur. Dolayısıyla, “ak saçlı” âşık, genç kadının gönlünü çalmayı başarmıştır⁸². Bu da ihtiyar âşığa, geleceğe dönük bir özgüven vermektedir:

⁷⁸Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 345.

⁷⁹Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 360.

⁸⁰Cenab Şahabeddin, “Bir Herem-dîdeden Bir Nev-demîdeye”, *Hazine-i Fünun*, no. 16 (10 Ekim 1895): 130-131; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 103-104.

⁸¹Cenab Şahabeddin, “Senin İçin”, *Servet-i Fünun*, no. 1502 (28 Mayıs 1925): 22; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 306.

⁸²Hasan Akay, bu eserin, Cenab Şahabeddin'in aşk şiirlerinin otobiyografik kaynaklı olduğunun -“ihtiyatlı davranmak şartıyla”- “açık bir delili olarak telakki edilebile”ceğini belirtir (*Servet-i Fünun Şiir Estetiği*, 85). Akay bu sözlerinin biraz yukarısında, “Cenab Şahabeddin'in aşk şiirlerinin hemen hepsi birer aşk macerası çerçevesi içinde değerlendirilebilir.” (83) diyerek bunu teyit etmektedir. Hemen sonraki cümleler ise şöyledir: “Bunların içinde eşiyile alâkalı veya izdivaç fikrinin etrafında dönen bir manzumeye rastlanmaz. (...) Şiirindeki sevgili (...) muhayyel bir sevgilidir. Gerçek hayatında tıpkı şiirinin “Don Juan”ı gibi bir rol üstlenmiş olan Cenab Şahabeddin, yaşantısının estetik yönü dışında kalan taraflarını şiire sokmamayı tercih etmiştir.” Akay'ın isabetli sözleri, ilk bakışta Cenab Şahabeddin'in aşk şiirlerinin muhayyel oluşuna işaret ediyor gibi görünse de aslında şairin otobiyografik malzemeyi dolaylayarak kullandığını imlemektedir. Bu şiirde bulunan yirmi sekiz yaşındaki sevgilinin reel bir kişi olduğunu da bu arada belirtelim.

Cebhemi varsın o solgun seneler soldursun
Yeni yıldız gibi doğdukça güzel her akşam,
Gençliğin böyle benimken kocamam, hiç kocamam...
Rûhum, ölsem bile ben, sen yaşayan rûhumsun.

Cenab Şahabeddin bu iki şiiriyle aşkın her yaşta mümkün olabileceği hususunda bir duruş sergiler. Ancak, sevgililerin yaşı noktasında ise bir çelişki ortaya çıkmaktadır. 'İhtiyar âşık'ların kendi akranlarına değil, genç kadınlara âşık olmaları, bu imkânın biraz da erkek merkezli olduğunu hissettirmektedir.

"Âşık" başlığı altında son olarak "Sürûd-ı Sehhâr"⁸³ değinmek gerekiyor. Zira bu şiir, Cenab Şahabeddin'in aşk şiirleri içinde âşığın bir genç kız olmasından ötürü farklı bir yere sahiptir. Şairin tahkiyeli birkaç metninden biri olan manzume aynı zamanda pastoral nitelikli bir muhtevayı barındırmasıyla da tektir. Sabahleyin kulübesinden çıkan genç kız uzaktaki dereye doğru yürümeye başlar. Bu yürüyüşe eşsiz tabiat parçalarının tasviri eşlik eder. Kız derenin kenarına geldiğinde ansızın ormandan bir kaval sesi duyar ve kalbini tarifsiz duygular kaplar. Âşık olmuştur:

Bu anda meşcereden bir terâne-i mahzûn
Dağıldı titreyerek: Bir kaval sesiydi bu ses!
Bu ses gelince kızın gûşuna, lebinde nefes
Kesildi, destini vaz' etti kalbine; zîrâ
Kaval çalan çobana oldu görmeden meftûn!

Cenab Şahabeddin'in başka hiçbir şiirinde kadın, âşık konumunda değildir. Genç bir kızın âşık olması bir köy ortamında ve sevilenin gıyabında bile değil, yokluğunda mümkün olabilmektedir. Köylü kız gönlünü ancak bir çoban tarafından çalınan kaval sesine kaptırmaktadır, ki bu durum şairin aşka bakışı kapsamında, "ihtiyar âşık" başlığında irdedeğimiz üzere, erkek odaklı aşk anlayışından bağımsız görünmemektedir.

3. Sevgili

Şiirde sevgili, genellikle âşığa göre daha geride konumlanmakla birlikte, aşk temasının temel belirleyici ve eyleyici figürüdür. Hemen bütün aşk şiirlerinde, söyleyici/özne konumunda olan âşığın yaşadığı duyguların ana yönlendiricisi; tutumları, davranışları ve sözleriyle sevgilidir. Bu evrensel tematik temayül, Cenab Şahabeddin'in aşk şiirleri için de geçerlidir.

Onun şiirlerindeki sevgili, kimi yönleriyle klasik Türk edebiyatından tevarüs ettiği geleneksel özelliklere yaslanırken pek çok yönden de modern hayattan aldığı davranış ve tutumları barındırır. Söz gelimi acıması-zlığı, vefasızlığı gibi huylarıyla Divan şiirine bağlanırken konuşan, devinen, sohbet eden, dolayısıyla âşığın çevresinde etkin bir role sahip olmasıyla da Romantizm ve realite eksenli bir bağla Batıya açılım sağlar. Sevgili, bu dönüşümüne karşılık, âşığın nezdindeki değerli ve önemli konumunu yitirmemiştir.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin cinsiyet konturlarının net çizilmemesi,⁸⁴ sevgili hakkında farklı yorumlar yapılmasına zemin hazırlamıştır⁸⁵. Sevgili, Abdülhak Hamit ve Recaizâde Ekrem'in şiirinde feminen bir nitelik kazanmışsa da âşığa göre daha silik bir konumda kalmıştır. O, Cenab Şahabeddin'in şiiriyle birlikte hayata ve aşka daha canlı, daha devingen bir şekilde katılacaktır. Ayrıca, yukarıda değişik başlıklar altında yer yer

⁸³Cenab Şahabeddin, "Sürûd-ı Sehhâr", *Servet-i Fünun*, no. 282 (6 Ağustos 1896): 240-241; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 170-172.

⁸⁴Bu noktada mesnevi ve şarkı, istisnai iki türdür. Bu türlerde sevgili kadındır ve aşk bütün yönleriyle yaşanır (Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", 410/415).

⁸⁵Divan şiirinde sevgilinin cinsiyet özellikleri ve bunlara dair yorumlar hakkında örneğin bkz.: Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", 419-421; Walter G. Andrews ve Mehmet Kalpaklı, *Sevgililer Çağı* (Yapı Kredi, 2018); 136; Ülkü Çetinkaya, "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies* 3/4 (2008): 279-334; Hüseyin Gönel, "15-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), YÖK Ulusal Tez Merkezi (277256); Enis Tombul, "Onaltıncı Yüzyıl Gazellerinde Dünyevi Sevgili" (Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2024), YÖK Ulusal Tez Merkezi (866752).

değindiğimiz üzere, sevgili artık “yaşanan aşk”ın bir tarafıdır. Âşığın talebine karşılık veren, onunla bir gönül ilişkisini birlikte yaşayan bir kadındır.

“Yâr-ı Muhayyel”⁸⁶, ideal sevgilinin profilini çizmesi bakımından kayda değer bir şiirdir. Metnin tamamında gereklilik kipiyle kurulan cümlelerle sevgilinin, âşığın nezdinde sahip olması gereken özellikleri sıralanır. Buna göre o etkileyici konuşan, sevinci de hüznü de yaşayabilen, asabi olsa da bunu gizleyebilen, işveli, hareketliliği de dinginliği de seven bir kadın olmalıdır. Bu özelliklere sahip sevgili altmış dizelik şiirin son on iki dizesinde bir eşe dönüşür. Birbirlerini bütünleyen âşık ve sevgili hoş kokulu bir yuvada yaşamalı, onları hayatın olumsuzluklarından koruyan bu aile yuvası onlara bir de çocuk armağan etmelidir.

Bu ideal yönler arasında hiçbir fizikî özelliğin olmayışı, Cenab Şahabeddin'in 1894 sonrasında yazdığı aşk şiirlerinin genel bağlamına da uygun düşmektedir. Cenab Şahabeddin'in şiirlerindeki âşıklar artık sevgilinin güzelliğine değil; kişiliğine bağlanmaktadır. Dolayısıyla, “Yâr-ı Muhayyel”, sadece hayal edilen sevgiliyi işlemekle kalmaz; âşığa yüzyıllarca sadece merhametsizlik ve vefasızlık gösteregelmiş olan⁸⁷ sevgiliyi günlük hayat içerisindeki değişik yönleriyle gerçek bir kadına dönüştürür.

3.1. Sevgiliye Hitap

Sevgilinin, üzerinde duracağımız ilk özelliği, âşığın lisanındaki yeridir. Kişi olarak adı bilinmemekle⁸⁸ birlikte âşığın hitap için seçtiği kelimelerin niteliği dolaylı da olsa ona bir kimlik kazandırmaktadır çünkü. Cenab Şahabeddin'in âşıkları sevgililerine çok farklı sözlerle hitap etmiştir. Bu nitelemeler, klasik Türk edebiyatında ve büyük ölçüde 19. yüzyıl şiirinde genellikle, gıyabında hitap edilmiş, dolayısıyla hem aşkın diğer figürü hem de cinsiyet⁸⁹ olarak “gaip”te kalmış olan sevgiliyi Cenab Şahabeddin'in şiirlerinde âşığın yanı başında ortaya çıkarır. Sevgiliye edilen hitaplar arasında “ey çeşm-i siyeh”, “ey meh-pâre”, “ey meh” gibi edebî gelenekten gelenlerin yanısıra “ey melek çehreli gül kız”, “ey gül-beden”, “ey meh-i leb-rîz-i ihtişam”, “ey hüsnü kusursuz olan yâr”, ey lebi hurrem / ey lebi handan / ey lebi gül-reng / ey lebi rümman / ey lebi sâkit gibi fizikî özelliklere dayalı hitap ifadeleri bulunmaktadır. “Ey şuh” gibi klasik şiirden gelen bir hitap sözünü sadece bir şiirinde kullanan Cenab Şahabeddin, “ey garîbe”, “ey sâde-dil mahlûk”, “ey saf mahlûk” gibi huy ve davranışa dayalı hitap sözlerine yer vermiştir. “Ey şefkatsiz”, “ey ruhumun âsûde refîki”, “ey bâis-i lezzet-i hayatım”, “ey vefakâr”, “ey bütün ruhumun bütün emeli”, “ey benim mülhim-i hayâlâtım”, “ey bir sükût içinde beni terk edip giden”, “ey gidip avdet etmeyen meleşim” gibi âşığa karşı tutumuna dayalı hitap ifadelerini de kullanmıştır. Bunlara ek olarak “nûr-ı dîdem”, “ey ârâm-ı revânım”, “ey dürr-i yetim-i sedef-i aşkım”, “ey hazân-likâ güzelim”, “ey ömrümün evrengi”, “ey enîs-i vicdan”, “ey nahl-i çemânım”, “ey perî-i zekâ” gibi âşığın benzetmelerine dayalı hitapları da bulunmaktadır. Yukarıda gruplandığımız hitaplar, metaforik oluşları noktasında birleşirler. Cenab Şahabeddin bir de “cânâ”, “ey yâr”, “ey muhibbem”, “ey yârim”, “güzelim”, “sevdiğim” gibi sade hitap ifadeleri kullanmıştır, ki bunların çoğu klasik Türk (Divan) şiirinden gelmez. Bu grup içinde bulunan “sevgili/m” ise Cenab Şahabeddin'in tematik söz dağarcığına 1897'de girmiştir.

3.2. Sevgilinin Fizikî Özellikleri

Cenab Şahabeddin'in aşk şiirlerinde sevgilinin görselliği büyük ölçüde edebî geleneğin öğelerine yaslanarak çizilmiştir. Sevgilinin klasik Türk şiirindeki pek çok fizikî yönü onun özellikle 1894 öncesi manzumelerinde yoğun bir biçimde mevcuttur. Divan şiirinin sevgiliye yönelik “meh”, “meh-pâre”, “çeşm-i siyah” gibi yaygın tasvirî kelimeleri Cenab Şahabeddin'in şiirlerinde de bolca bulunur. Yine ilk şiirlerinden

⁸⁶ *Servet-i Fünun*, no. 294 (29 Ekim 1896):118-119; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 187-189.

⁸⁷ Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, 415.

⁸⁸ Cenab Şahabeddin'in aşk şiirlerinde sevgililerden sadece birinin adı bellidir: “Ameli” (*Mekteb*, no. 34 (21 Mayıs 1896): 529-530; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 145-146.) Bu adın belirgin oluşunda, ‘hayalî’ sevgilinin yabancı bir kadın olmasının payı olsa gerek.

⁸⁹ Divan şiirinde sevgili(ye hitap) bağlamındaki isimlerin cinsiyetsiz olduğu hususunda bkz.: Enis Tombul, “Onaltıncı Yüzyıl Gazellerinde Dünyevi Sevgili”, 1.

beri sevgili genellikle sarışındır⁹⁰. Nadiren tesettürlü⁹¹ olan sevgilinin gözleri ilk şiirlerde çoğunlukla siyah⁹²; 1894 sonrasında ise genellikle mavidir⁹³.

Şair, ilk şiirlerinde, söz gelimi “Fırâk-ı Ebedî”deki⁹⁴

Birden o melek-simâtı gördüm
Sandım ki o dem hayâtı gördüm
Bir ince güzel tüle bürünmüş
Anberli ziyâlara sürünmüş
Bir pertev-i aşk-bâr-ı Kudret!
Bir ulvî-i cennetî-i fitrat
Bir levn-i mücessem-i melâhat
Hâlindeki iltifâtı gördüm
Rûyunda muhasenâtı gördüm
Sandım ki behiştîyân görünmüş.

dizelerinde sevgiliyi görselleştirirken dinî ve mistik motifleri sıklıkla kullanmıştır. Bu tür tasvirler, Cenab Şahabeddin'in tek şiir kitabı olan *Tâmât*'ın geneline yayılır. Şair, yaklaşık yedi yıl sonra, şiirde olgunluk evresinin eşiğine geldiğinde de sevgilinin tasvirini benzeri bir tutumla yapmayı sürdürür: “Etmekte gül dudaklarını handeler tavaf”⁹⁵. Türkçede daha çok dinî bağlamda kullanılan “tavaf” kelimesi bu tasvirdeki metaforun temelini oluşturmaktadır. Sevgilinin dudakları kutsal Kâbe, handeler de onu tavaf eden hacı adaylarıdır bu metafora.

Sevgili tasvirlerindeki mübalağanın, yine 1894 öncesindeki şiirlerinde yoğunluğu dikkat çeker. Şair bu bakımdan da edebî geleneğe çok mesafeli durmaz. Sevgilinin gözleri gündeğümünü andırır. Bu gözler en parlak yıldızları söndürür. Sevgilinin yüzüne güneşin doğduğu yer, anber kokulu saçına da en parlak güneş dense lâıktır⁹⁶. Yine sevgilinin gözünde cennetin anlamı okunur⁹⁷. Bu noktada Hasibe Mazioğlu'nun, “Divan şiirindeki bu benzetmeler, birer araç olup duygu ve hayal gücünü artırmak için kullanılmıştır. (...) Kirpiklerinin oka, kaşın yaya, saçın yılanı benzetilmesi bunların âşık üzerinde yaptıkları etkinin derinliğini anlatabilmek içindir.”⁹⁸ tespitini dikkatte tutmak gerekir. Zira klasik şiirin güzellik anlayışındaki mübalağa tutumunun Cenab Şahabeddin'in tasvirlerinde devam etmesi, sevgilinin, âşığın gözündeki fizikî konumunu koruduğunu gösterir⁹⁹. “Mâ-fi'l-Bâl”in¹⁰⁰

Leb-i cûda, geliyor yâdıma cûy-ı nazarın
Denize baktığım anda görünür dîdelerin
Dalgalar olmada yâd-âver-i giysû-yı terin

⁹⁰Örneğin “Cânâ”, *Gülşen*, no. 23 (12 Ağustos 1886), 89; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 64. Sarışınlık yeni bir öge gibi görünmekle birlikte nadiren de olsa Divan şiirinde vardır (Hüseyin Gönel, “15.-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili”, 48).

⁹¹Cenab Şahabeddin, “Gördüm”, *Sebat*, no. 3 (29 Nisan 1886): 18; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 36-37.

⁹²Örneğin, Cenab Şahabeddin, “Yine Siz!”, *Tâmât* (1887), 66-70; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 45.

⁹³Örneğin, Cenab Şahabeddin, “Pür Hüzn ü Heves”, *Servet-i Fünun*, no. 359 (27 Ocak 1898): 322; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 233.

⁹⁴Cenab Şahabeddin, “Fırâk-ı Ebedî”, *Gülşen*, no. 16 (27 Mayıs 1886): 61-62; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 23-25.

⁹⁵Cenab Şahabeddin, “Tasvir-i Cânân”, *Mekteb*, no. 10 (17 Mayıs 1894):434; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 73.

⁹⁶Cenab Şahabeddin, “Tahassür”, *Saadet*, no. 376 (4 Nisan 1886); Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 41-42.

⁹⁷Cenab Şahabeddin, “Gazel”, *Sebat*, no. 11 (27 Ağustos 1886); Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 65.

⁹⁸Hasibe Mazioğlu, “Eski Türk Edebiyatı”, *Türk Ansiklopedisi XXXII* (Millî Eğitim Bakanlığı, 1983), 134.

⁹⁹Cenab Şahabeddin 1925'te yazdığı bir yazıda, kendisinin de kimilerini kullanmış olduğu konvansiyonel tasvir öğelerinin dayandığı mübalağa anlayışını, “güzelliği öyle tahlil ettiler ki her parçası bir muhâldir. (...) Mümkün ve münasip onların güzellik iştihasını teskin edemiyordu.” sözleriyle eleştirecektir: “Eslâfî Okurken”, *Servet-i Fünun*, no. 1519-45 (7 Temmuz 1925), 291 (Hasan Akay, *Servet-i Fünun Şiir Estetiği* (Şule, 2020), 152'den naklen).

¹⁰⁰Cenab Şahabeddin, “Mâ-fi'l-Bâl”, *Maarif*, no. 143 (11 Ağustos 1894):131-132; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 83-84.

dizelerindeki tasvir analogik bir bağlamda ve karşılaştırmalı bir tarzda yapılmıştır. İlk bakışta bir deniz tasviri gibi görünmekle birlikte, mübalağaya dayalı tasvirin araçsallaştırılması suretiyle asıl tasvir edilenin sevgili olduğu anlaşılıyor. 1894'te yazdığı bu şiirden itibaren Cenab Şahabeddin'in sevgili tasvirleri artık modernleşmeye başlamıştır.

Cenab Şahabeddin 1894 sonrasında sevgilinin, ses için beş, saç için üç, göz ve el için iki olmak üzere, sadece organları için on iki şiir kaleme almıştır. Bu manzumeler tasvir odaklı olmakla birlikte sevgilinin fizikî özellikleri ile şiirdeki konumu ve kişiliği arasında ilinti kurmayı hedefler. Bunlar içinde saç ve sesle ilgili olanlar sevgiliyi konuşan, sohbet eden, hatta sözleriyle âşığına yön gösteren bir kişi olarak canlandırır, dolayısıyla onu etkin bir konuma yükseltir. "Giysû-yı Yâr"¹⁰¹ sevgilinin saçları şiirin öznesidir ve artık edebî gelenekte olduğu gibi sadece "güzellik ve övgü mevzuu"¹⁰² olmanın çok ötesinde, bir kişilik sahibidir:

"Saçların, âh o pür-vefâ saçlar,
Şeb-i mihnette okşuyor başımı.
Sen uyurken yanında ben ağlar,
Gizlerim saçlarında gözyaşımı
Ah, o giysû-yı tesliyet-kârın".

Mutlu bir âşığın dilinden söylenmiş olan "Gazel"deki¹⁰³

"Senin sesindir eden kalb ü ruhumu i'zâz
Senin sesin bana hoş gösterir hayâtı biraz!"

dizeleri, sevgilinin sesini, mübalağasız, gerçekçi bir tutumla özneleştirir. Şairin yayımlanmamış şiirleri arasındaki "Savt-ı Yâr"¹⁰⁴, mübalağaya dönmekle birlikte, ses odağında oluşan imgeselliği bakımından orijinal ve yetkindir.

3.3. Sevgilinin Kişilik Portresi

Sevgili, öncelikli olarak, edebî gelenekten tevarüs ettiği acımasız olma gibi eski özelliklerini yirmi bir şiirde sürdürür. Bu devamı âşığı reddetmek, onun aşkına kayıtsız kalmak, ona karşı merhametsiz ve vefasız olmak, onu terk etmek gibi davranışlarıyla sağlar. Bunları sırasıyla örneklemek gerekirse; "Gözlerin İçin"¹⁰⁵ sevgili, aşkına karşılık vermesi için defalarca dil döken âşığa

İhmirârî-i hiss-i rikkatle:
Seni sevmek, bu mümkün olsa idi
Mutlaka ben sever idim şimdi

diyerek onu kibarca reddeder. "Gül-Bûse-i Aşk"¹⁰⁶ta âşığın, aşkını göstermek için şiir boyunca gösterdiği bütün çabalara, nihayet bir titreyişle kalbini öpmesine rağmen sevgili hiçbir karşılık vermez. Son dizedeki "Bir aşk idi ol bûse; fakat bilmedin eyvâh!" sözleri, sevgilinin bu aşka kayıtsız kalışına bir sitem feryadıdır. "Nazire"¹⁰⁷ âşık, sevgilinin uzaklığı karşısında "Bir nigâh-ı merhamet kıl dîde-i nem-nâkime" diye acıyıcı

¹⁰¹Cenab Şahabeddin, "Giysû-yı Yâr", *Servet-i Fünun*, no. 501 (18 Ekim 1900): 98; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 243-244.

¹⁰²Hüseyin Gönel, "15-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili", 174.

¹⁰³Malûmat, no. 18 (24 Ekim 1895): 384; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 109.

¹⁰⁴Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 373.

¹⁰⁵Cenab Şahabeddin, "Gözlerin İçin", *Malûmat*, no. 362 (27 Kasım 1902): 3042; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 3042.

¹⁰⁶Cenab Şahabeddin, "Gül-Bûse-i Aşk", *Hazine-i Fünun*, no. 17 17 Ekim 1895): 138; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 373.

¹⁰⁷Cenab Şahabeddin, "Nazire", *Armağan Dağarcığı*, cüz 4 (1887), 140-141; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 69

bir bakışına bile muhtaç olduğunu belirtip yalvarma durumuna düşer. “Hâtıra-ı Yâr”da¹⁰⁸, biten bir aşkın ardından sevgiliyi “Ben hep o bî-vefâyı tahatturla toplarım” sözleriyle anan âşığın dilinde onun vefasızlığı vardır. “Ferdâ-yı İftirâk”ta¹⁰⁹ sevgili daha şiirin başında âşığı terk etmiş ve gitmiştir:

Sen gittin, âh, kaldı benim her saâdetim
Boş bir sükût içinde karanlık fîrâk ile.

diyen âşık, izleyen on sekiz dize boyunca terk edilmenin ızdırabını terennüm edecektir.

Sevgilinin, “yaşanan aşk” bağlamında da âşıkla duygusal ilişkiye girmekle birlikte onunla eğlenme, ona kızma gibi yönleri de ortaya çıkar. Dolayısıyla, “olumsuz sevgili” diyebileceğimiz bu sevgili tipi hem klasik şiirimizden esinler taşır hem de moderniteden yeni özellikler getirir. “Temenniyât-ı Hayâliye”de¹¹⁰ sadık ve duygusal âşığın bütün romantik jestlerine sevgilinin tek karşılığı, alaysı tavırlardır. Onar dizelik dört bendden oluşan şiirin her bendi, âşığın bu tavırlara sitemiyle biter.

Bir aşk ilânı sahnesini aktaran “Kable’l-Garâm”da¹¹¹ âşık duygularını açtıktan hemen sonra merakla sevgilinin yüzüne bakar ve

Sen sustun o esnâda, çeşmin mütehayyirdi;
Bir zıll-i tereddüde hüsnün mütegayyirdi;
Bir fırtınadan evvel neyse kamerin rengi
Cebhen senin öyleydi, ey ömrümün evrengi!

şeklindeki tasvirî sözlerle sevgilinin, bir aşk ilişkisinin eşliğindeki kızgın hâlini çizer.

Sevgili edebî gelenekte olmayan özellikler de de üstlenir. Cenab Şahabeddin’in özellikle 1894 sonrasındaki şiirlerinde sıkça görülen bu yönleri birer örnek vermek gerekirse; sevgili bazan şefkatlidir: “Makdem-i Yâr”da¹¹² âşık, karanlık korunun içinden çıkıp gelen sevgiliye “Ey dürr-i yetim-i sedef-i şefkatim” diye seslenir. Sevgili bazan mahzundur: “Riyâh-ı Mesâ”da¹¹³, onun hüznünü gören âşık,

Ey muhibbem, niçin yüzün soldu?/
Böyle nâgâh eden nedir seni lâl?

diye endişeyle sorar. Sevgili bazan nazlıdır: “Ba’de’t-telâki”de¹¹⁴, âşık, sevgilinin masumluğunu hemen şiirin başında,

Evet, senin o kadar gizli, nazlıdır hissin
Ki bence sen yine bir gonce-i bekâretsin.

sözleriyle dile getirir. Sevgili bazan neşelidir: Neşe, “Melâl-i Bahâr”da âşığa

¹⁰⁸Cenab Şahabeddin, “Hâtıra-ı Yâr”, *Servet-i Fünun*, no. 360 (3 Şubat 1898): 338; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 234.
¹⁰⁹Cenab Şahabeddin, “Ferdâ-yı İftirâk”, *Servet-i Fünun*, no. 342 (30 Eylül 1897): 54; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 213.

¹¹⁰Cenab Şahabeddin, “Temenniyât-ı Hayâliye”, *Mekteb*, no. 25 (19 Mart 1895): 385-386; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 99-100.

¹¹¹Cenab Şahabeddin, “Kable’l-Garâm”, *Servet-i Fünun*, no. 357 (13 Ocak 1898): 290; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 230.

¹¹²Cenab Şahabeddin, “Makdem-i Yâr”, *Servet-i Fünun*, no. 278 (10 Temmuz 1896): 276; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 162.

¹¹³Cenab Şahabeddin, “Riyâh-ı Mesâ”, *Servet-i Fünun*, no. 332 (22 Temmuz 1897): 311; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 203-204.

¹¹⁴Cenab Şahabeddin, “Ba’de’t-Telâki”, *Musavver Terakki*, no. 18 (9 Temmuz 1903): 137; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri*, 255.

Edâ-yı neş'e-fürûnunla dem-be-dem ey yâr,
Olursun âleme bir mecma'-i bedâyi' sen

dedirtecek ve neşeyi sevgiliyi güzelleştiren bir huy olarak gösterecek kadar önemli bir meziyettir. Sevgili bazan sohbet eder: “Seni Dinlerken”de¹¹⁵ sevgilinin konuşması o kadar büyüleyicidir ki sanki melekler konuşuyor, gökteki kuşlar musikiler söylüyordur. Âşığın ruhunun kulağı ve ağzı bu ezgilerle doyar. Sevgili, bazan çocuk denecek kadar toydur. “Yakazat-ı Aşk”ta¹¹⁶ âşık, daha önce hiçbir gönül ilişkisine girmemiş bir sevgili arayışındadır. Bundan ötürü onun, “On üç on dört yaşında bir dildâr” olması gerekmektedir. Aşka ilk kez kendisiyle uyanacak sevgiliyle evlenmeyi ve onun aynı zamanda hayatındaki son erkek olmayı, onun masumiyetini korumak adına, ister. Sevgili bazen âşığın sanatına katkıda bulunur, kaynaklık eder: “Mülhime-i Eş'ârıma”da¹¹⁷ âşık, bütün aşk şiirlerinin ilkin sevgili tarafından yazıldığını söyler. Çünkü sevgili, onun şairliğinin ruhudur.

Sonuç

Aşk, Cenab Şahabeddin'in şiir dünyasında öncelikli birkaç temadan biridir. O, kırk yıllık şiir hayatında aşkın değişik yönlerini, farklı durumlarını işleyen çok sayıda manzume yazmıştır. Aşkın, hayatın içinde ve iki kişi arasında yaşanan bir olgu olduğu gerçeği, Türk şiirine büyük ölçüde Cenab Şahabeddin'in kalemiyle yansımıştır. Aşkı işlerken edebî geleneğin unsurlarından da yararlanan Cenab Şahabeddin, pek çok açıdan ona modern yönler de katmıştır.

Cenab Şahabeddin'in aşkı çokça işlemesi, büyük ölçüde bir sanatçı stratejisinin ürünüdür. Klasik Türk (Divan) şiirinde şair, gelenek dahilinde kalarak gerçekten âşıkmiş gibi davranmıştır. Böylece aşk her şair için doğal olarak monotem haline gelir. Cenab Şahabeddin de bu şair tutumunu benimsemiştir. 1886'dan 1925'e kadar geçen kırk yılda hep aşkı yazması, hep âşıkmiş ve bir sevgilisi varmış gibi yazması da bunu ispatlamaktadır. O, aşkı otobiyografik ya da gözleme dayalı malzemedan hareketle, ama daha çok tasavvur gücünü kullanarak yazmıştır. Şiirde muhtevadan çok üslubu, yazma stilini ön plana çıkartan Cenab Şahabeddin, paylaşım gücü en yüksek insani durumun aşk olduğu gerçeğinden çok iyi yararlanmış, duygu yoğunluğunu sağlamak için aşkı bir gereç olarak kullanmıştır. Onun, bir roman yazarının kişiler oluşturması gibi şiirleri için muhayyilesinde âşıklar ve sevgililer kurduğu söylenebilir. Cenab Şahabeddin şiire getirdiği pek çok biçim ve içerik yeniliklerinin yanında, eseriyle kendi kimliği ve kişiliği arasında bir mesafe yaratması bakımından da çağdaş bir şair olmayı başarmıştır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Esra Sazyek
Author Details	¹ Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye 0000-0002-5750-7158 esazyek@hotmail.com

¹¹⁵Cenab Şahabeddin, “Seni Dinlerken”, *Mekteb*, no. 70 (28 Ocak 1897): 1099; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 198.
¹¹⁶Cenab Şahabeddin, “Yakazât-ı Aşk”, *Malûmat*, no. 355 (2 Ekim 1902): 2022; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 247.
¹¹⁷Cenab Şahabeddin, “Mülhime-i Eş'ârıma”, *Mekteb*, no. 57 (29 Ekim 1896): 897; Kaplan ve diğerleri, *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, 190.

Kaynakça | References

- Akay, Hasan. "Cenab Şahabeddin'in Aşk Felsefesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, no. 8 (1997): 15-30.
- Akay, Hasan. *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, Kitabevi, 1998.
- Akay, Hasan. *Servet-i Fünun Şiir Estetiği*. Şule, 2020.
- Akgün, Adnan. "Cenab Şehâbeddin'in Biyografisine Dair Yeni Bilgiler". *İlmî Araştırmalar* 4 (1997): 205-226.
- Akün, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9. Türkiye Diyanet Vakfı (1994): 389-427.
- Akyüz, Kenan. *Batı Tesirinde Türk Şiir Antolojisi*. Doğu Matbaacılık, 1970.
- Andrews, Walter G. ve Kalpaklı, Mehmet. *Sevgililer Çağı*. Yapı Kredi, 2018.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Yahya Kemal*. Kapı, 2020.
- Bulduker, Gülten. "Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde "Aşk ve Tabiat" Anlayışı". *IIB Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2011): 376-387.
- Cenab Şahabeddin, *Nesr-i Harb Nesr-i Sulh Tiryaki Sözleri*. Kanaat Matbaası, 1334/1918.
- Cenab Şahabeddin, *Vilyem Şekspiyer*, Kanaat Kütüphanesi, 1931.
- Cenab Şahabeddin, *Kadın Ruhü*. Hazırlayan: Hasan Akay, İletî Kitap, 2024.
- Çalışkan, Nuray. "XIX.Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 2, no. 1 (2018): 31-39. <https://doi.org/10.34083/akaded.414304>
- Çetinkaya, Ülkü. "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies* 3/4 (2008): 279-334. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.368>
- Değer, Mete Bülent. "Klasik Türk Şiirinde Âşğın Sevgili ile Vuslatı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 101 (2020): 115-134. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.39973>
- Enginün, İnci. *Cenab Şahabeddin*. Kültür Bakanlığı, 1989.
- Erbaş, Ayhan. "Birbirlerinin Gözünden Servet-i Fünuncular-2", *Turkish Academic Studies* 2, no. 3 (2021): 107-136. <https://doi.org/10.54566/turas.1007436>
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Cenab Şehabeddin Hayatı ve Seçme Şiirleri*. Yeni Şark Kütüphanesi, 1935.
- Etensel, Arzu İldem. "Yüzyıllar Boyu Don Juan". *DTCF Batı Dil ve Edebiyatları Dergisi* III, no. 2 (1995): 61-72.
- Gönel, Hüseyin. "15.-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili". Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2010, Ulusal Tez Merkezi (277256).
- Kaplan, Mehmet, vd. *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1984.
- Karabulut, Mustafa. *Cenab Şahabeddin Şiiri-Tematik Bir İnceleme*. Kesit, 2013.
- Karabulut, Mustafa. "Cenab Şahabeddin'in Şiirlerinde Aşk ve Kadın Algısı", *Telmih*, no. 4 (2017): 10-13.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. İletişim, 2017.
- Kaya, Bülent. "Klasik Türk Şiirinde Gelenek Çizgisi Dışında Âşık ve Sevgilinin Yeri". *Turkish Studies* 16, no. 3 (2021): 1937-1957. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51062>
- Kolcu, Abdurrahman. "'Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri'ne Katkı", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* XVIII (2005): 179-186.
- Kurnaz, Şefika. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını -1839-1908*. Millî Eğitim Bakanlığı, 1992.
- Levend, Ağâh Sırrı. "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 18 (1970): 37-45.
- Mazıoğlu, Hasibe. "Eski Türk Edebiyatı", *Türk Ansiklopedisi* XXXII, Millî Eğitim Bakanlığı, 1983, 80-134.
- Okay, Orhan. *Abdülhak Hâmid'in Romantizmi*. Atatürk Üniversitesi, 1971.
- Özbek, Betül Hastaoğlu, *Romantizm ve Tanzimat Şiiri*. Gece Kitaplığı, 2022.
- Özbek, Seda. "Nesir Yazarı Olarak Cenab Şahabeddin". Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2016, 21, Ulusal Tez Merkezi (440986).
- Özcan, Tarık. "Cenâb Şehabeddin'in Şiirlerinde 'Şiir-Kadın' İmgesi", *Türk Dili Dergisi* 20, no. 115 (2006): 30-33.
- Pala, İskender ve Akkuş, Metin. "Hiciv-Türk Edebiyatı-Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17 (Türkiye Diyanet Vakfı, 1998): 450-452.
- Parlatır, İsmail. *Recaî-zade Mahmut Ekrem*. Atatürk Kültür Merkezi, 1983.
- Tombul, Enis. "Onaltıncı Yüzyıl Gazellerinde Dünyevi Sevgili". Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2024, Ulusal Tez Merkezi (866752).
- Vural, Emre. "Klasik Türk Şiirinde Marjinal Bir Üslup Olarak Küfürli Söyleşme". Doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2019, YÖK Ulusal Tez Merkezi (548411).